

Katarina Horvat-Levaj

Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

Barokne kuće s terasama u Cavtatu – prilog istraživanju umjetničkih veza Dubrovnika i Boke kotorske

Izvorni znanstveni rad – *Original scientific paper*

Predan 5. 8. 2005. – Prihvaćen 27. 10. 2005.

UDK: 728(497.5 Cavtat)*17”

Sažetak

Cavtat, kao jedno od planiranih dubrovačkih naselja, regulirano u drugoj polovini 15. stoljeća, značio je poticajni ambijent za razvoj stambene arhitekture. Već u doba renesanse njegova osobita urbanistička organizacija s paralelnim inzulama (prvotnim zbjegovima), izgrađenima samo u središnjoj zoni, omogućila je prihvaćanje arhitektonskih rješenja dubrovačkih ljetnikovaca. Jedan od tipičnih ladanjskih elemenata – pročelna terasa – značit će ujedno sponu sa stambenom arhitekturom Cavtata u sljedećem baroknom razdoblju. No dok je renesansna arhitektura toga grada već bila predmetom studioznih istraživanja, njegova reprezentativna barokna arhitektura ostala je dosad neobrađena.

Razvoj barokne stambene arhitekture Cavtata uvjetovan je tadašnjom preobrazbom naselja iz primarno ladanjskoga boravišta u pomorsko-trgovačko središte gradskoga karaktera. U skladu s formira-

njem novih trgovačkih ulica – obale i Prijekog – kuće se grade na čeonim stranama inzula kako bi se mogle jače rastvoriti prema gradskom prostoru. No u većini primjera to je rastvaranje izvedeno preko pročelnih terasa, koje tako postaju ključnim oblikovnim elementom barokne arhitekture Cavtata. Dok razmjerno skromne kuće toga tipa u ulici Prijeko ukazuju na ponavljanje lokalnih predložaka, reprezentativniji primjeri na obali govore o postojanju drugih utjecaja. U tom pogledu posebno se ističe kuća Caboga-Bosdari (druga polovina 18. stoljeća), što svojom terasom s balustradom izravno upućuje na utjecaje iz susjedne Boke kotorske. Međutim, inovacije prihvaćene iz bokejske sredine sjedinjene su u Cavtatu na originalan načini s utjecajima iz samoga Dubrovnika, koji upravo uvođenjem terasa nakon potresa 1667. godine doživljava jednu od svojih najradikalnijih baroknih transformacija.

Ključne riječi: *Cavtat, Dubrovnik, Boka kotorska, kuće s pročelnim terasama, 18. stoljeće, stilski utjecaji*

Među planiranim naseljima podizanima na teritoriju Dubrovačke Republike od 14. do 16. stoljeća Cavtat zauzima posebno mjesto. Iako nastao razmjerno kasno, u drugoj polovini 15. stoljeća, na rubu prema krajnjem istočnom osvojenom teritoriju – Konavlima – njegova regulacija 1466.–1468. godine¹ bila je više od osnivanja novog naselja; ona je značila oživljavanje samoga ishodišta Dubrovnika – antičkog Epidaura – zabilježenoga u imenu novoga grada: *Civitas Vetus – Ragusa Vecchia*.² Poseban status rezultirao je i posebnim urbanističkim rješenjem,³ a granični položaj u prostoru odrazio se u prihvaćanju drugih utjecaja osim dominantno dubrovačkih. Navedeno isprepletanje kulturnih krugova postaje još izrazitije tijekom baroknog razdoblja, zahvativši i cavtatsku rezidencijalnu arhitekturu. No kako je taj oblikovno nenametljiv ali suštinski vrijedan segment građevne povijesti čvrsto urastao u urbano tkivo Cavtata, najprije donosimo kratak prikaz prvotne renesansne faze njegova razvoja.

Zabilježena na precrtu projekta iz 16. stoljeća, ali i izvanredno sačuvana u prostoru, renesansna je koncepcija Cavtata

bila nastavak dubrovačke prakse rasporeda izgradnje u paralelne dvostruke nizove, započete u Dubrovniku i potom proširene na teritoriju Republike.⁴ Orijeentacija poluotoka nekadašnjega Epidaura dala je prednost formiranju nizova (inzula) na južnoj padini između mora i središnje ulice Prijeko (na hrptu uzvisine), a arheološki nalazi otvaraju mogućnost hipotezama o temeljenju dijela renesansne arhitekture na antičkim ostacima.⁵ Osobita pak namjena novoosnovanoga Cavtata kao zbjega za stanovništvo Konavala, tada još ugrožavanoga jednako od Turaka kao i od donedavnih vlasnika, utjecala je na stupanj izgrađenosti inzula. Umjesto kontinuiranih kuća, spomenute inzule čine po dva longitudinalna ograđena prostora, prvotno samo s jednom glavnom građevinom u središnjem dijelu, u vlasništvu različitih pripadnika dubrovačke vlastele (zabilježenih na spomenutom nacrtu). Tako uređena pribježišta dodatno je štitio gradski zid uz renesansni Knežev dvor istočno na spoju poluotoka s kopnom, dok je na suprotnom kraju naselja formirano sakralno središte s Franjevačkim samostanom i crkvom (1487.).⁶

Pogled na Cavtat (foto: K. Horvat-Levaj)
View on Cavtat

Cavtat, katastarska karta s označenim reprezentativnim kućama s terasama – 1. kuća Gučetić, 2. kuća u Strossmayerovoj ulici, 3. kuća u Bogišićevoj ulici, 4. kuća u Ulici Epidaura, 5. kuća Casilari, 6. kuća Caboga-Bosdari, 7. kuća u Klaićevoj ulici, 8. kuća u ulici Prijeko 24 (grafički prikaz: I. Tenšek)

Cavtat, cadastral map with the representative terraced houses marked by numbers – 1. Gučetić house, 2. house in the Strossmayer Street, 3. house in the Bogišić Street, 4. house in the Epidaurus Street, 5. Casilari house, 6. Caboga-Bosdari house, 7. house in the Klaić Street, 8. house in Prijeko Street 24 (graphic design: I. Tenšek)

Navedeni urbani raster Cavtata odrazio se i na obilježjima njegove stambene arhitekture. Renesansne su kuće, naime, bile postavljene poprečno na os inzula, okrenuvši prema ulicama svoje bočne fasade, dok su im duža ulazna pročelja nadvisivala ograđene prostore unutar inzula,⁷ valorizirajući time najkvalitetniju vizuru prema moru. Činjenica da je fortifikacijska namjena Cavtata ubrzo prestala biti dominantnom, omogućila je preuređenje slobodnih prostora zbjegovu u vrtnu površine, a ladanjska atmosfera ambijenta utjecala je na organizaciju kuća iz 15. i 16. stoljeća, oblikovanih poput ljetnikovaca. Konfiguracija skošenog terena potakla je pak formiranje stepenastih terasa ispred pročelja kuća, sada redovito s cisternama ili magazinima u supstrukcijama (umjesto uobičajenih orsana), kako to najbolje ilustrira veliki Gučetićev kompleks u Bogišićevoj ulici, s terasom uz bočnu stranu dvorišta na razini prizemlja kuće. Terasa su mogle biti, kao kod dubrovačkih ljetnikovaca,⁸ uzdignute i na razinu prvoga kata kuća, iskoristivši za potporanj bočni zid pročelnoga

vrta te premostivši nadsvođeni prilaz iz ulice, kao što je to slučaj u renesansnom sklopu na uglu Prijekog i Strossmayerove ulice. Upravo spomenuti karakteristični elementi – pročelne terase – značit će sponu sa stambenom arhitekturom Cavtata u sljedećem baroknom razdoblju, kada cjelokupno naselje doživljava radikalnu funkcionalno-oblikovnu transformaciju.

Stabilizacija povijesnih prilika, ali i prirodne pogodnosti smještaja Cavtata omogućile su već u 16. stoljeću razvoj brodogradnje. Tijekom 17. stoljeća poraslo je značenje njegove luke, tako da to sjedište vojne kapetanije postaje u 18. stoljeću važno trgovačko uporište gradskoga karaktera.⁹ Štoviše, uz dubrovačko plemstvo, počinje jačati i građanski sloj pomoraca, o čemu između ostalog svjedoči podatak da sredinom 18. stoljeća od sto pedeset dubrovačkih kapetana pedeset njih ima obitavalište u Cavtatu.¹⁰ Primljeni u bratovštine antunina ili lazarina, navedeni su pomorci obnašali važne diplomatske dužnosti za Dubrovačku Republiku.¹¹

Cavtat, katastarska karta iz 1837. godine, Državni arhiv Split, Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju
Cavtat, cadastral map from 1837, State Archives in Split, Map Archive for Istria and Dalmatia

Cavtat, barokna Župna crkva sv. Nikole s terasom ispred pročelja (foto: K. Horvat-Levaj)
Cavtat, baroque parish church of St. Nicholas with the front terrace

Cavtat, tipična pročelna terasa uz bočnu stranu dvorišta (foto: K. Horvat-Levaj)
Cavtat, typical front terrace along the flank side of the yard

Cavtat, kuća Casilari, pročelje s balkonom i terasom (foto: K. Horvat-Levaj)
Cavtat, Casilari house, front façade with the balcony and the terrace

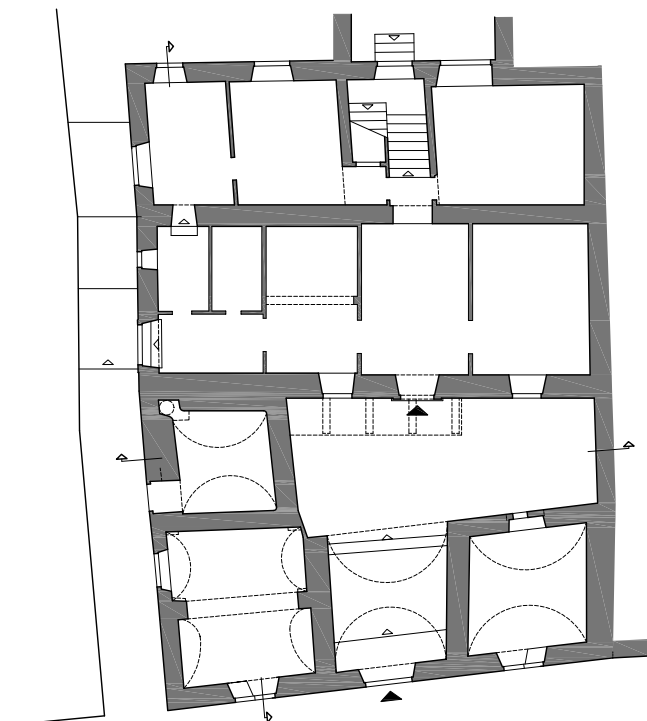
Kuća Casilari, nadsvođeni prilaz ispod pročelne terase (foto: K. Horvat-Levaj)
Casilari house, archway below the front terrace

Pomorsko-trgovački prosperitet grada rezultirao je novim urbanističko-arhitektonskim zahvatima, a spomenuti značaj stanovnika Cavtata odrazio se na obilježjima njihovih novooblikovanih baroknih rezidencija. Uz potenciranu stambenu izgradnju, o tadašnjem urbanom razvoju svjedoči i gradnja nove Župne crkve, posvećene, kako je i pristajalo, zaštitniku pomoraca sv. Nikoli.¹² Smještena uz Knežev dvor na obali, barokna je crkva ostvarila efektan pandan renesansnom franjevačkom sklopu, pojačavši ujedno reprezentativnost cjelokupne obale, koja zajedno s ulicom Prijeko u to doba zadobiva naglašeno trgovački karakter.

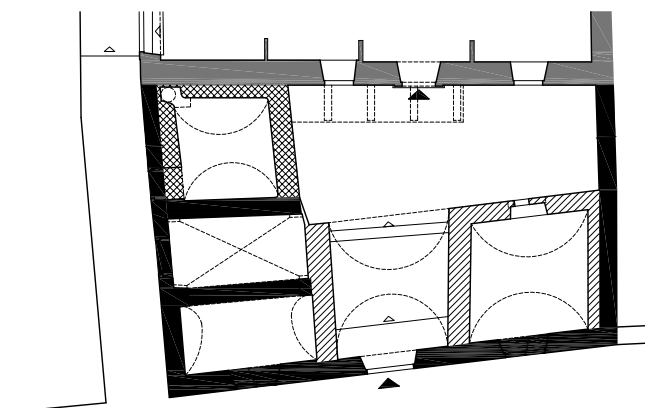
Povezano s navedenim funkcionalnim promjenama gradnja novih kuća koncentrirala se uz uzdužne trgovačke komunikacije – obalu i Prijeko – čime je ujedno izmijenjen odnos

pojedinačne kuće i dvostrukog niza (inzule). Naime, prema barokne stambene kuće zadržavaju svoju orijentaciju u bloku¹³ (pročeljem prema moru) uključujući i dalje u svoju organizaciju vrtne površine, njihov smještaj na čeonj strani inzule značio je i jače rastvaranje prema gradskom prostoru. No u većini primjera iz 17. i 18. stoljeća to je rastvaranje izvedeno posredno, preko pročelnih dvorišta s terasama.

Barokne kuće s terasama kvantitativno prevladavaju u ulici Prijeko. Riječ je uglavnom o manjim građevinama s uskim bočno položenim terasama (nerijetko s dućanskim otvorima »na koljeno« u podzidu) te nenatkrivenim prilazima do dvorišta ispred pročelja¹⁴ (kbr. 20, 22, 72, 78 itd.). Uz tu razmjerno skromnu arhitekturu, o ponavljanju lokalnih predložaka – terase uz bočnu stranu dvorišta – svjedoče i neke kvalitet-

■ I faza   ▨ II faza   ▩ III faza

Kuća Casilari, pročelje kuće, tlocrt prizemlja i poprečni presjek sklopa, stanje (arhitektonska snimka: I. Tenšek, I. Valjato-Vrus, M. Vojtić)
 Casilari house, front façade of the house, the ground plan of the ground level and cross section of the complex, actual state (architectural photograph: I. Tenšek, I. Valjato-Vrus, and M. Vojtić)

Kuća Casilari, tlocrt prizemlja pročelnog dijela ispod terase, faze gradnje (grafička obrada: I. Valjato-Vrus)
 Casilari house, the ground plan of the section below the front terrace, the building phases (graphic design: I. Valjato-Vrus)

Cavtat, kuća Caboga-Bosdari, pročelje (foto: K. Horvat-Levaj)
Cavtat, Caboga-Bosdari house, front façade

Kuća Caboga-Bosdari, pročelna terasa (foto: K. Horvat-Levaj)
Caboga-Bosdari house, front terrace

nije kuće iz 17.–18. stoljeća unutar inzula, primjerice veliki sklop u Bogišićevoj ulici (kbr. 6) s pročelnom terasom na razini prvoga kata, oblikovanom poviše bačvasto nadsvođene prostorije. Utemeljene na dubrovačkoj renesansnoj ladanjskoj tradiciji, tako impostirane terase obogaćene su, međutim, u reprezentativnim baroknim rezidencijama na obali i drugim utjecajima.

Kuća Casilari

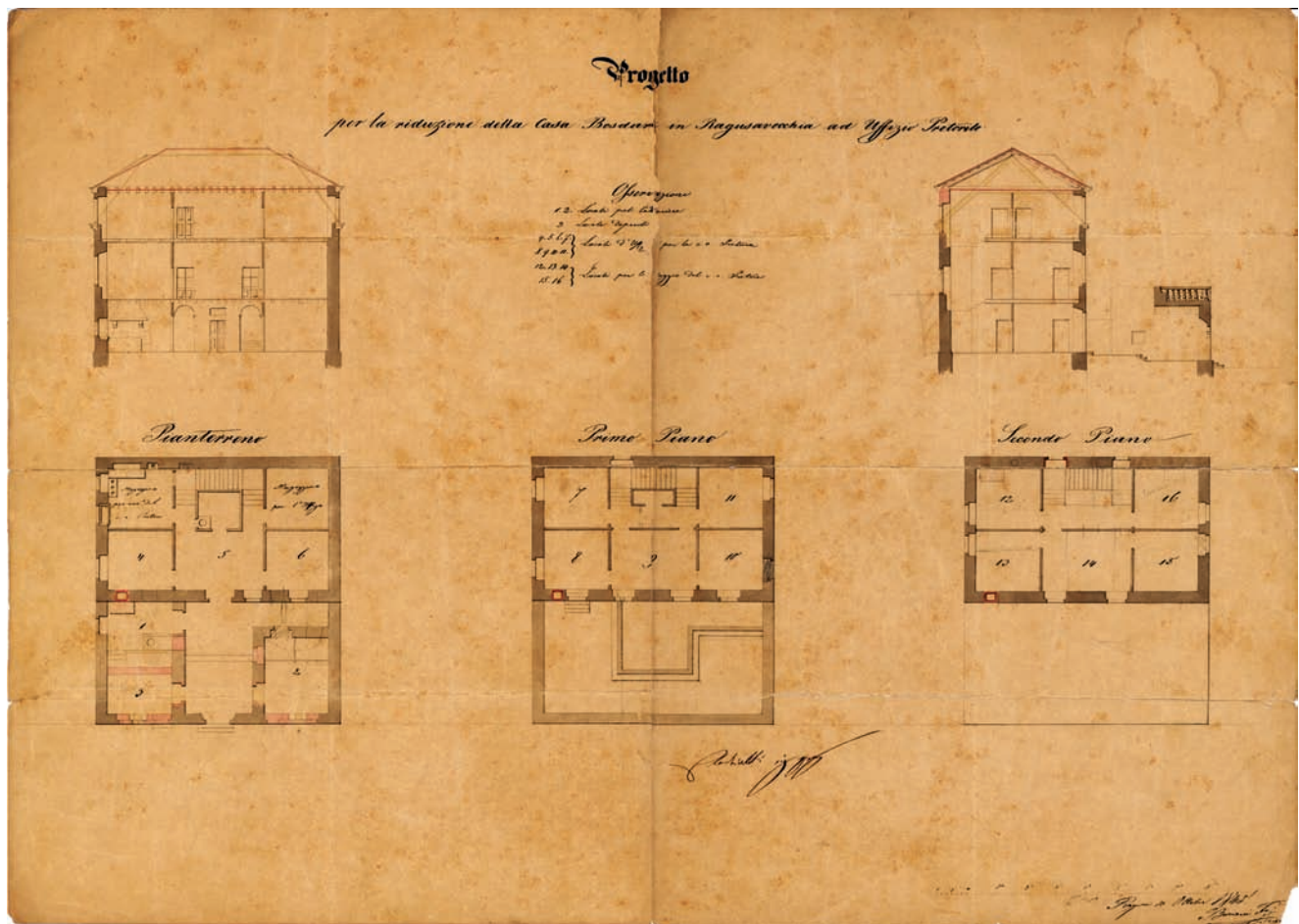
U tom smislu ponajprije treba istaknuti kuću Casilari, smještenu na ugaonoj poziciji dvostrukog niza uz more (s Preradovićevom ulicom zapadno), čiju vlasničku pripadnost bilježi stara katastarska karta. Naime, ime Ivana Antuna Casilarija u ispisu katastra iz 1837. godine¹⁵ svjedoči ne samo o istaknutoj obitelji cavtatskih pomoraca, iz koje je u drugoj polovici 18. stoljeća proistekao niz kapetana (Ivan Ilijin, te Mato, Augustin i Petar),¹⁶ nego upućuje i na najznačajnijega od njih – Antuna Ivanova Casilarija. Nastanjen privremeno u Anconi, navedeni je kapetan obavljao najprije diplomatske poslove u Alžiru, da bi potom postao konzul Dubrovačke Republike u Genovi (1787.–1789.).¹⁷ U skladu sa značenjem nekadašnjih vlasnika jest i oblikovanje toga baroknoga kompleksa, sastavljenog od jednokatne kuće i pročelnoga dvorišta rastvorenoga prema obali te začelnoga vrta s ulazom iz bočne ulice.

Premda je unutrašnjost kuće naknadno mijenjana, prepoznaje se osnovna tlocrtna dispozicija sa središnjim nosivim zidom, koji prostor dijeli na pročelni i začelni dio, ponovljena u prizemlju i na katu te u potkrovnoj etaži (rastvorenoj belvederima). Postojanje gotičkoga prozora u začelju (možda naknadno ugrađenoga) upućuje da bi takav tlocrt mogao biti rezultat proširivanja na pročelnoj strani (tj. prigradnje pročelnoga dijela), izvedenoga sudeći po prozorskim okvirima, tijekom 17./18. stoljeća. Time je u kontekstu karakterističnih dubrovačkih barokizacija stambene arhitekture¹⁸ ostvaren ranije spomenuti princip većega približavanja cavtatskih baroknih kuća uzdužnim gradskim komunikacijama.

Obilježja druge polovine 18. stoljeća, dakle vremena spomenutoga prosperiteta Casilarija, nosi unutrašnjost kuće.¹⁹ Unutar standardne podjele prostora na središnje veće i manje bočne prostorije ističu se lučni portali na spoju pročelnog predvorja u prizemlju i središnje dvorane na katu sa začelnim stubištem. Osim po kvalitetnoj štuko-dekoraciji, oni su značajni jer svjedoče o poziciji (kasnije izmijenjene) vertikalne komunikacije.²⁰ Ujedno, postavljanjem gornjega portala u os vrata dvorane prema pročelnom balkonu potencirana je glavna vrijednost prostorne organizacije kuće Casilari.

U okviru raščlambe kamenoga pročelja pravokutnim otvorima linearno profiliranih okvira,²¹ najefektniji plastički akcent znači upravo balkon. Obuhvativši tri središnja otvora prvoga kata, kameni je balkon nošen dvostrukim konzolama s masivnim listovima, dok mu ogradu čine balustri u obliku dvostruke »kruške«. Ali ono što tom tipičnom mediteranskom elementu daje osobitu kvalitetu, njegova je povezanost s terasom, formiranom uz bočnu i pročelnu stranu dvorišta. Analiza građevne strukture²² i kartografskih prikaza pokazuje, međutim, da je takva organizacija rezultat više zahvata, od kojih je posljednji izveden sredinom 19. stoljeća.

Prema katastarskoj karti iz 1837. godine,²³ naime, terasa je ranije bila položena samo uz bočni (zapadni) rub dvorišta, iznad bačvasto nadsvođenih prostorija. Njihova je namjena također zabilježena u ispisu karte: neposredno uz kuću je cisterna (s krunom na terasi),²⁴ u sredini je bio magazin, a pročelni dio ispod terase zaprema dućan, rastvoren prema obali lučnim otvorom »na koljeno«. Iako takvo rješenje pripada tradicionalnom tipu cavtatske terase, razlike između prostorija u njezinu prizemlju otvaraju mogućnost daljnjem iščitavanju još starijih građevnih faza. Dok se svod cisterne uobičajeno pruža okomito prema glavnom pročelju, svodovi prednjih dviju prostorija položeni su (atipično za dubrovačko područje)²⁵ tako da su paralelni s pročelnim zidom, a dužina im je veća od širine cisterne.²⁶ Budući da dio terase iznad cisterne uz kuću nije povezan s njezinim interijerom, treba pretpostaviti da je prednji dio terase stariji. Sličan pro-

Kuća Caboga-Bosdari, nacrt iz 1846. godine s projektom pregradnje u pretorijalni ured (Državni arhiv Dubrovnik)
 Caboga-Bosdari house, plan from 1846 with the project for a reconstruction into a praetorial office (State Archives in Dubrovnik)

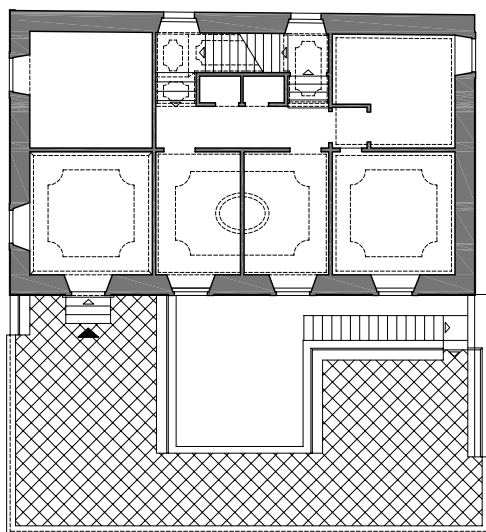
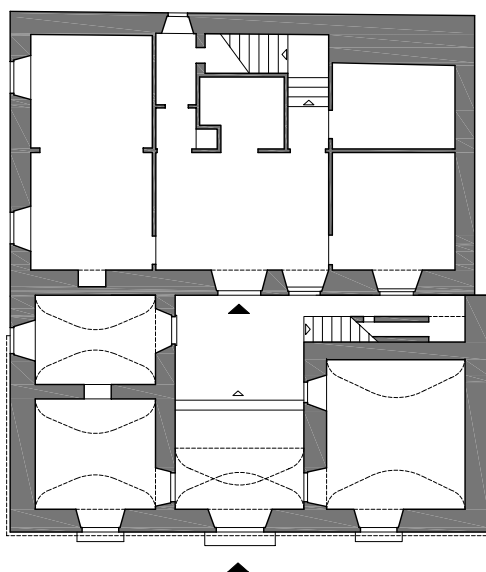
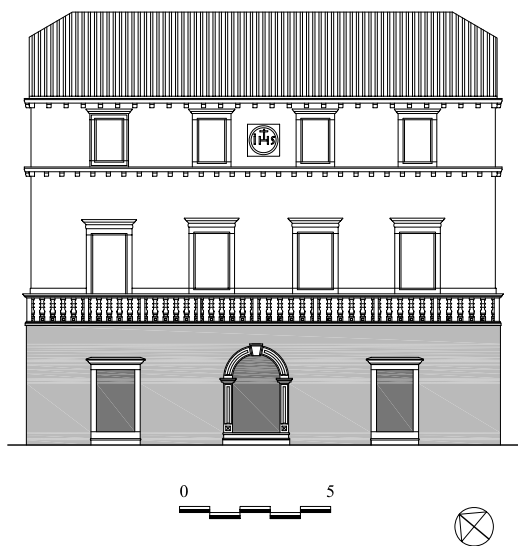
storni odnos pročelnog balkona i terase (ili magazina) davao je obilježje izvornoj fazi barokne kuće na uglu Prijekog i Ulice Epidaura, izuzetnoj za Cavtat po oblikovanju arhitektonske plastike i žida,²⁷ a adekvatno položene terase (ali ne i orijentaciju svodova ispod njih) nalazimo također u neposrednoj okolici Dubrovnika (kuća Vidaković-De Giulli na Pilama).²⁸

Interpoliranje dijela terase s cisternom i njezino povezivanje s balkonom, izvedeno vjerojatno u drugoj polovini 18. stoljeća (kada je obnovljena i unutrašnjost), dalo je kući Casilari novu kvalitetu u okviru cavtatske arhitekture. Premda su, naime, bočno smještene pročelne terase imanentne stambenoj arhitekturi Cavtata još od renesansnoga doba, terasa u kombinaciji s balkonom karakterizira više neke druge mediteranske sredine negoli dubrovačku. Tako primjerice visokokvalitetna rješenja toga tipa nalazimo u rezidencijalnoj arhitekturi otoka Visa,²⁹ ali i u gradovima nasuprotne jadranske obale,³⁰ gdje je uostalom vlasnik kuće – Antun Ivanov Casilari – iz poslovnih razloga duže boravio. No da je barokna arhitektura Cavtata u formiranju svojih terasa bila orijentirana i jednomu konkretnijem ishodištu izvan Dubrovnika još više od kuće Casilari svjedoči obližnja kuća Caboga-Bosdari (u susjednom bloku istočno).

Kuća Caboga-Bosdari

Identična urbanističkog položaja kući Casilari – na uglu dvostrukog niza (s ulicom Zrinskih zapadno) te s pročelnim dvorištem i začelnim vrtom – dvokatna kuća znatno je jače prisutna u volumnoj kompoziciji cavtatske obale zahvaljujući prvenstveno svojoj prostranoj terasi. Oblikovanje te vlasteoske rezidencije (prema tradiciji Caboga, a prema ispisu iz katastra 1837. godine u vlasništvu Bosdarija)³¹ upućuje na drugu polovinu 18. stoljeća kao vrijeme gradnje. U tom je pogledu karakteristično rješenje unutrašnjeg prostora, razmjerno dobro sačuvano unatoč prenamjeni kuće Bosdari 1846. godine u pretorijalni ured. Prema nacrtu zatečenog stanja s projektom pregradnje, koji potpisuje dubrovački arhitekt Frano Boriani,³² vidljivo je da je spomenuta adaptacija uključila samo manje preinake prostorija i otvora ispod pročelne terase, te povišenje potkrovnog etaže u drugi kat.

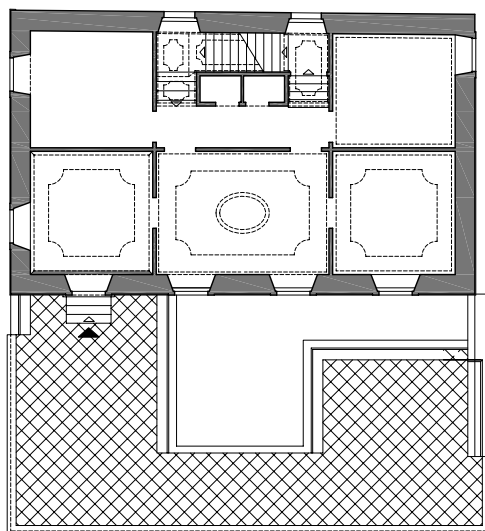
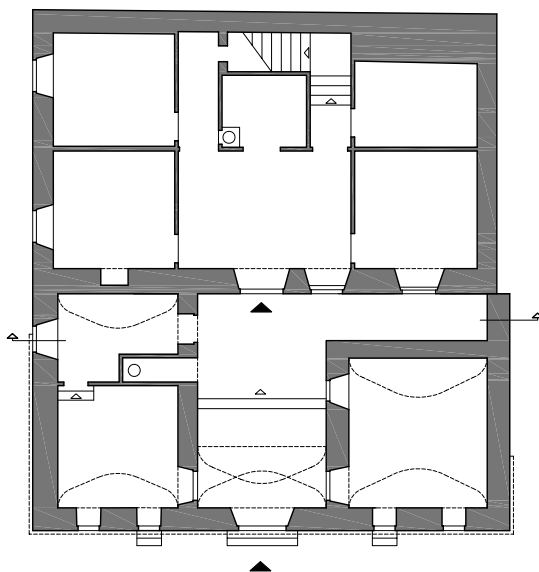
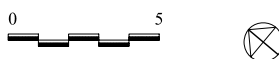
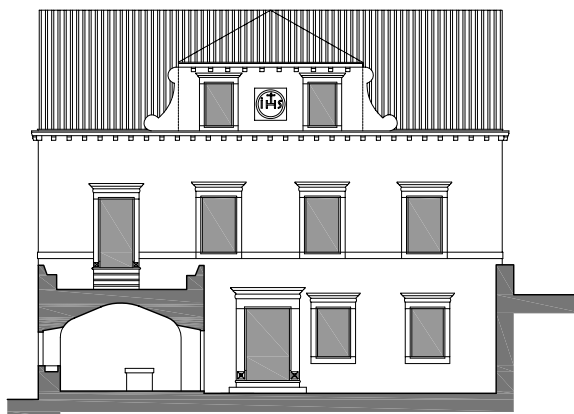
Prizemlje i prvi kat kuće simetrična su tlocrta sa središnjim pročelnim predvorjem u prizemlju (odnosno dvoranom na katu) i začelnim trokrakim kamenim stubištem, flankiranima s po dva para bočnih prostorija (od kojih zapadna pročelna na katu komunicira vratima s terasom).³³ Jednak raspored karakterizirao je i potkrovnog etažu, osvjetljenu kroz pročelne i bočne belvedere u visokom četverostrešnom krovu, zabi-

Kuća Caboga-Bosdari, pročelje kuće i terase, tlocrt prizemlja i prvog kata kompleksa, stanje (arhitektonska snimka: I. Tenšek, I. Valjato-Vrus)

Caboga-Bosdari house, front façade of the house and the terrace, ground plan of the ground level and the first floor of the complex, actual state (architectural photograph: I. Tenšek, I. Valjato-Vrus)

Kuća Caboga-Bosdari, pročelje kuće, tlocrt prizemlja i prvog kata kompleksa, rekonstrukcija prema nacrtu iz 1846. godine (grafički prikaz: I. Tenšek, I. Valjato-Vrus)

Caboga-Bosdari house, front façade of the house, ground plan of the ground level and the first floor of the complex, reconstruction after the plan from 1846 (graphic design: I. Tenšek and I. Valjato-Vrus)

Kuća Caboga-Bosdari, portal terase (foto: K. Horvat-Levaj)
Caboga-Bosdari house, portal terrace

Boka kotorska (Dobrota), palača Tripković, portal terase (foto: K. Horvat-Levaj)
Boka Kotorska (Dobrota), Tripković palace, portal terrace

lježenom na spomenutom arhivskom nacrtu. Takva tlocrtna dispozicija tipična je za duži vremenski period dubrovačke stambene arhitekture, ali činjenica da se u katovima stubišni krakovi ne rastvaraju izravno u dvoranu, već da se veza između krakova ostvaruje kroz predsoblje-podest govori o završnoj fazi razvoja dubrovačkih baroknih stubišta.³⁴

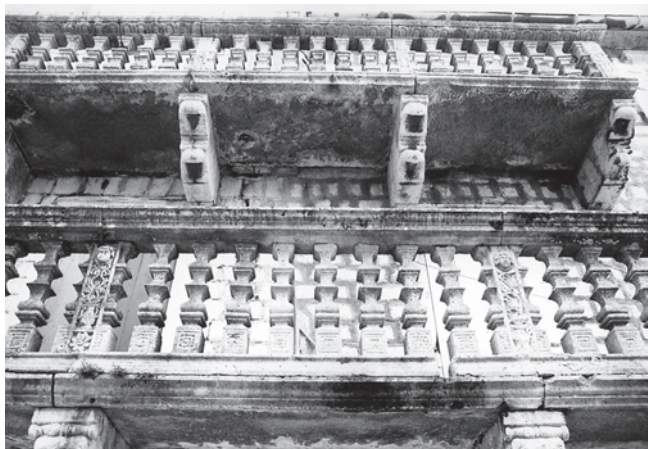
Tom vremenu pripada i unutrašnja oprema: drveni okviri lučnih otvora na počecima stubišnih krakova u prizemlju i na katu,³⁵ nadalje drveni okviri razvedenih vanjskih obrisa oko vrata između prostorija u prvom katu, te geometrijske stukature (s motivima kartuša i ovala) na stropovima u stubištu, dvorani i bočnim prostorijama prvoga kata. U toj jednostavnoj opremi isprepleću se reminiscencije na rokoko oblike s klasicističkom plošnosti dekoracije.

Skladna jednostavnost obilježava i fasade kuće, građene razmjerno velikim pravilnim kamenim kvadrirama. Ulazno pročelje raščlanjeno je pravokutnim portalima i prozorima, čiji glatko klesani okviri s profilacijom oblog štapa uz svijetli

otvor također upućuju na drugu polovinu 18. stoljeća, kada je i unutar zidina Dubrovnika došlo do oživljavanja tog u osnovi gotičkog načina profiliranja. Dodatni plastički akcent pročelja čine jastučasti profili iznad nadvratnika i natprozornika te velika ploča s uklesanim »IHS«, postavljena u središnju os u zoni nekadašnjega belvedera (danas dograđenoga drugoga kata) iznad završnog vijenca (žlijeba).³⁶

Prema tome, svojim oblikovanjem kuća Caboga-Bosdari čini sastavni dio dubrovačke stambene izgradnje kasnoga baroknog razdoblja. Proizašle iz tipologije gradskih palača građanih nakon potresa 1667. godine, kuće slične prostorne organizacije podižu se potkraj 18. stoljeća na širokom teritoriju Republike, od Pila do Pelješca na jednoj strani te od Župe, preko Srebrnog i Mlina na drugoj strani.³⁷ S obzirom na izvangradski smještaj, navedene kuće redovito su, kao i kuća Caboga-Bosdari, okružene vrtovima. No ono što čini bitnu razliku između njih i cavtatske rezidencije, njezina je, već istaknuta, pročelna terasa.

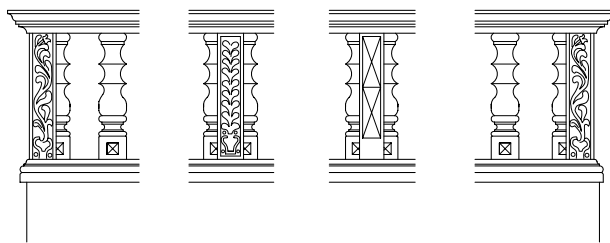

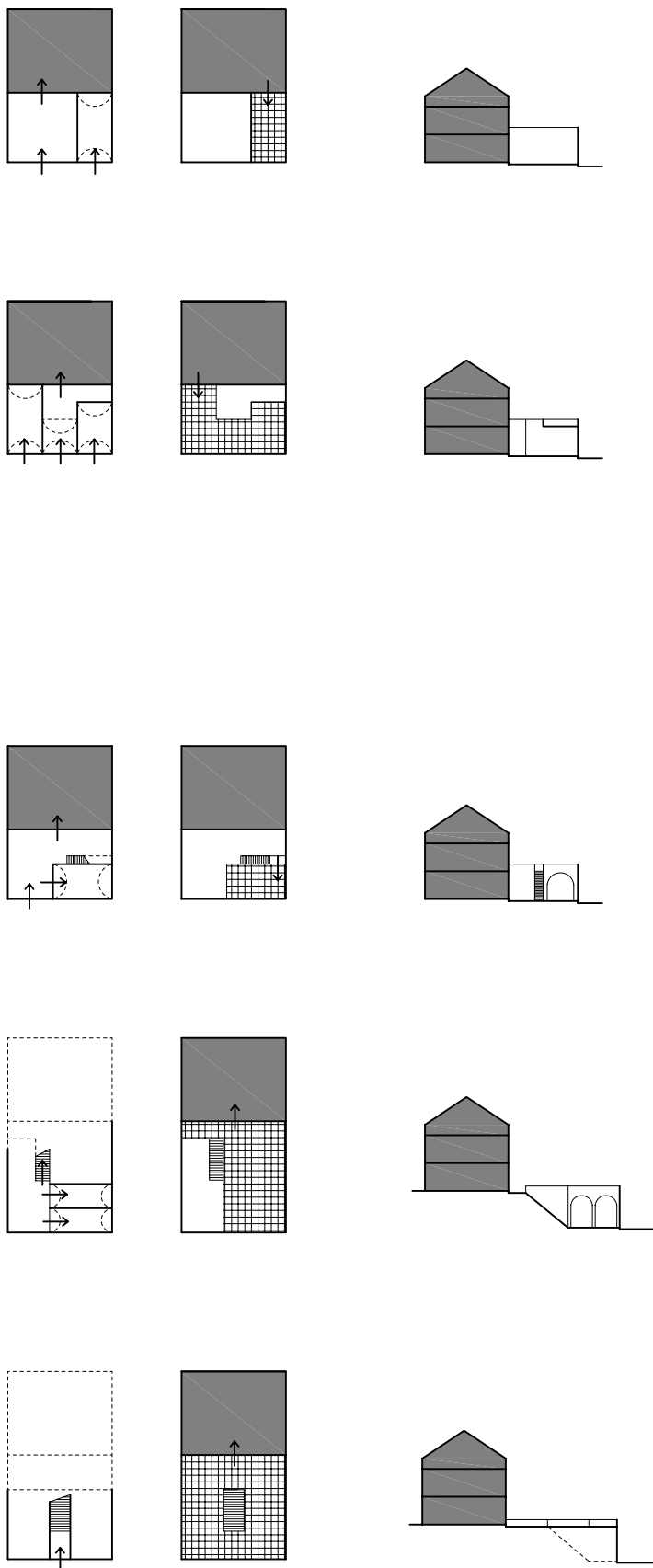
Boka kotorska, karakteristične balustrade (foto: K. Horvat-Levaj)
Boka Kotorska, characteristic balustrades

Terasa kuće Caboga-Bosdari, naime, ne zauzima (poput kuće Casilari) samo bočni dio pročelnog dvorišta, kako je to bilo na dubrovačkom izvangradskom i cavtatskom području uobičajeno, već se proteže (na razini prvoga kata) u cijeloj širini kuće duž svih strana dvorišta, ostavljajući slobodnim samo manji središnji dio ispred glavnog ulaza u prizemlje i uski pojas uz desni bočni dio prizemlja (gdje se do terase uspinju vanjske stube novijeg datuma). Pristup u dvorište izveden je kroz središnji portal u pročelnom zidu terase preko bačvasto nadsvođenog prolaza (veže), a bačvastim svodovima (položenima okomito na pročelni zid terase) natkrivene su i ostale prostorije ispod terase, čiju nekadašnju namjenu i raspored bilježi katastar iz 1837. godine i nacrt iz 1846. godine. Na lijevoj (zapadnoj) strani, gdje terasa seže do kuće, nalazila se prostorija s krunom cisterne,³⁸ u njezinu je produžetku prema obali bio dućan, dok je prostorija ispod terase na suprotnoj (istočnoj) strani imala namjenu magazina. Nacrt kuće iz 1846. godine upućuje da su navedene

pročelne prostorije bile rastvorene otvorima kombiniranim od prozora i vrata, dakle izlozima »na koljeno«, zamijenjenima jednostavnim portalima.³⁹

Kuća Caboga-Bosdari, balustri terase (grafički prikaz: I. Valjato-Vrus)
Caboga-Bosdari house, balusters terrace (graphic design: I. Valjato-Vrus)

Karakteristični primjeri kuća s pročelnim terasama u Cavtatu i Dobroti (grafički prikaz: I. Valjato-Vrus)

Characteristic examples of houses with front terraces in Cavtat and Dobrota (graphic design: I. Valjato-Vrus)

Perast, pogled na palače Bujović i Smekija (foto: K. Horvat-Levaj)
Perast, view on the Bujović and Smekija palaces

Osim originalnošću prostorne dispozicije, terasa kuće Caboga-Bosdari odlikuje se i zanimljivom arhitektonskom plastikom. Uz već spomenuti središnji kameni lučni portal stepenaste profilacije, prekinute profiliranim kapitelima i zaglavnim kamenom u obliku volute, najefektniji oblikovni element terase znači njezina kamena balustrada. Balustri osebujne »oštre« profilacije, grupirani su po četiri između četvrtastih stupova s polubalustrima, ukrašenih na čeonim stranama vegetabilnim i geometrijskim motivima. Balustrada ograđuje terasu na sve tri strane, no njezin prekid na istočnoj bočnoj strani ukazuje ili na postojanje susjedne kuće u bloku koja je omeđivala dio terase⁴⁰ ili možda na njezinu prvotno nešto manju širinu na toj strani.⁴¹

Takvim svojim oblikovanjem arhitektonska plastika terase razlikuje se od plastičnih elemenata same kuće, otvarajući mogućnost pretpostavkama o različitom vremenu njihove gradnje. Ali, više od toga, o drukčijem podrijetlu projekta kuće i projekta terase svjedoče same tipološke razlike: dok je kuća, kako je spomenuto, dio dubrovačkoga graditeljskog nasljeđa, terasa pripada drugoj, bliskoj sredini. Slično im-

postirane pročelne terase, naime, daju obilježje baroknim palačama susjedne Boke kotorske. Da je stvarno riječ o bokeljskim utjecajima, a ne o spontanom proširenju cavtatskih bočno smještenih pročelnih terasa, potvrđuju i spomenuti balustri terase kuće Caboga-Bosdari, za dubrovačko područje iznimni, a za bokeljsko uobičajeni.

Kuće s terasama u Boki kotorskoj

Motiv pročelne terase na različite načine prisutan u stambenoj arhitekturi Boke kotorske tijekom cijelog baroknog perioda, kada u okviru venecijanske dominacije bokeljsko plemstvo – pomorci, ratnici i mecene umjetnosti – uzdižu gradove i naselja ovoga osebujnog zaljeva na visoki stupanj ekonomskog i kulturnog procvata.⁴² Štoviše, pročelnim terasama obogaćene su i dvije najranije barokne plemićke palače, podignute u Perastu neposredno nakon dva ključna događaja za povijest ovoga kraja: velikoga »peraškog boja« 1654. godine, kojim je odbijen turski napad na grad, te oslobođenja Herceg Novog 1687. godine, čime je definitivno otklonjena turska nazočnost iz Boke kotorske.⁴³

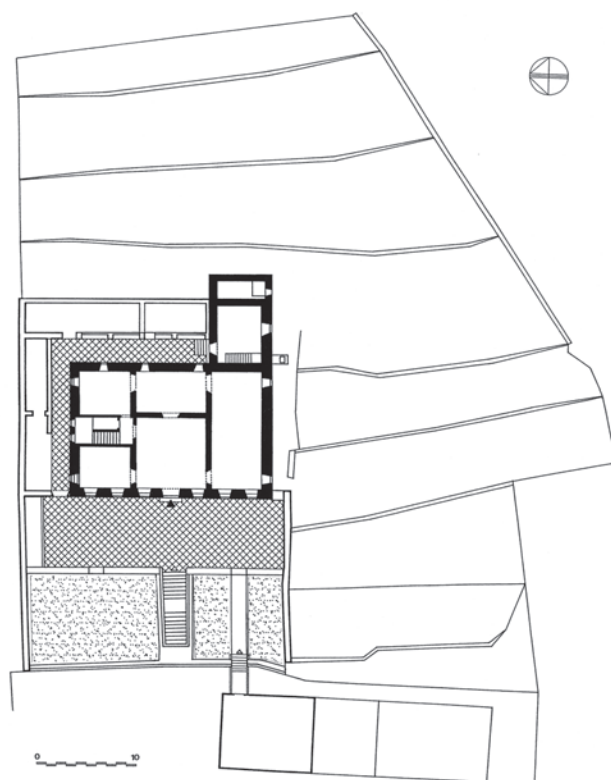

Dobrota, palača Tripković (foto K. Horvat-Levaj)
Dobrota, Tripković palace

Palača Tripković, pročelna terasa (foto: K. Horvat-Levaj)
Tripković palace, front terrace

Palača Tripković, situacija kompleksa (arhitektonska snimka: G. Ražnatović, B. Tomašević, B. Markičević; grafička obrada: I. Tenšek)
Dobrota, Tripković palace, situation of the complex (architectural photograph: G. Ražnatović, B. Tomašević and B. Markičević; graphic design: I. Tenšek)

Dobrota, palača Ivanović (sjeverna) (foto: K. Horvat-Levaj)
Dobrota, Ivanović palace (northern)

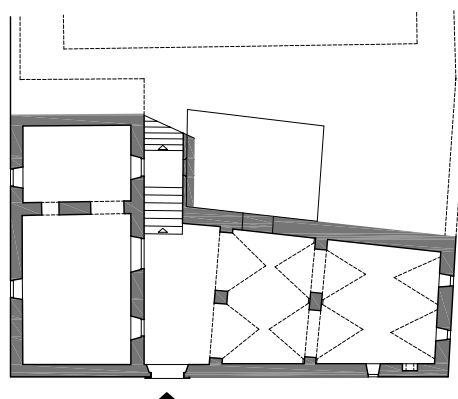
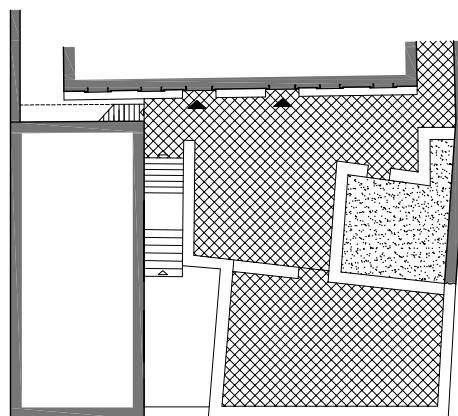

Palača Ivanović (sjeverna), lučni otvori magazina ispod terase (foto: K. Horvat-Levaj)

Ivanović palace (northern), magazine arches below the front terrace

Palača Ivanović (sjeverna), pročelno dvorište s terasom, tlocrt prizemlja i prvog kata (arhitektonska snimka: I. Tenšek, I. Valjato-Vrus)

Ivanović palace (northern), front yard with the terrace, ground plan of the ground level and the first floor (architectural photograph: I. Tenšek and I. Valjato-Vrus)

Dobrota, palača Ivanović (južna) (foto: K. Horvat-Levaj)
Dobrota, Ivanović palace (southern)

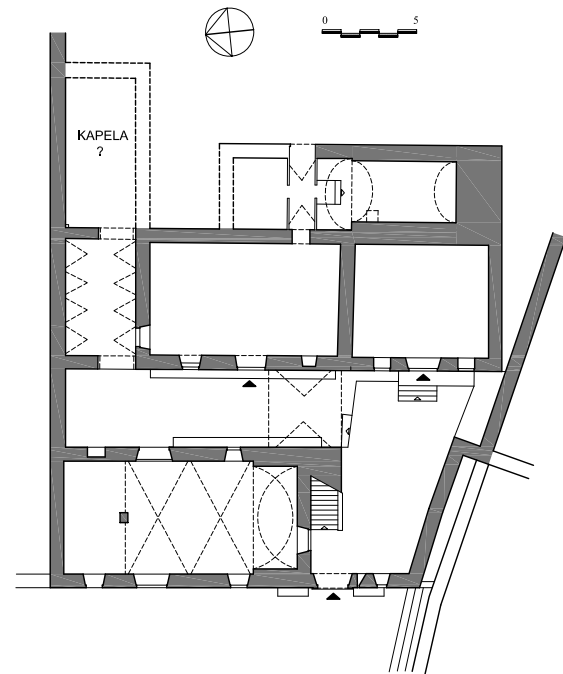
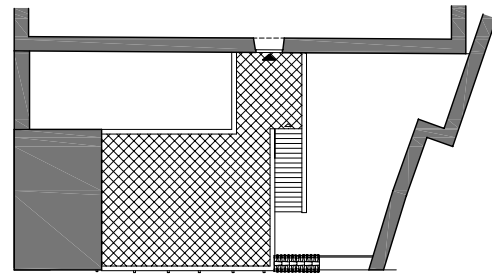

Dobrota, kuća Radoničić-Sablić, pogled na pročelnu terasu iz dvorišta (foto: K. Horvat-Levaj)
Dobrota, Radoničić-Sablić house, view on the front terrace from the yard

Dobrota, kuća Kamenarović (foto: K. Horvat-Levaj)
Dobrota, Kamenarović house

Kuća Kamenarović, tlocrt prizemlja pročelnog dvorišta i kuće, tlocrt terase (arhitektonska snimka: I. Tenšek, I. Valjato-Vrus)

Kamenarović house, ground plan of the ground level of the front yard and the house, ground plan of the terrace (architectural photograph: I. Tenšek and I. Valjato-Vrus)

Prvoj od spomenutih palača, zvanj Biskupija, glavni je pečat dao nadbiskup Andrija Zmajević 1664. godine.⁴⁴ Već svojim položajem na uzvišenoj litici palača dominira prostorom, dok njezin impozantni volumen, nadopunjen vitkim zvonikom Zmajevićeva mauzoleja, jednako konkurira gradskom kaštelu kao i župnoj crkvi. U okviru njezine višestruko značajne prostorne organizacije (reprezentativno stubište unutar zasebnog volumena, oslikana loža), ovom prilikom ističemo samo terasu ispred lože, izvedenu poviše snažne supstrukcije na strmoj padini kamenita terena. U skladu s takvom funkcijom, ali i s fortifikacijskim obilježjima cijele palače, jest i oblikovanje zida terase s *escarpom* i kordonskim vijencem, karakterističnim elementima renesansnih i baroknih fortifikacija.

Sasvim je različitih značajki druga peraška palača s terasom, koju neposredno uz more podižu 1693. godine braća Vicko i Ivan Bujović, istaknuti u ratnim operacijama oslobođanja Herceg Novog.⁴⁵ Riječ je o reprezentativnoj vili venecijan-

skoga tipa, raščlanjenoj tipičnim arhitektonskim elementima poput polukružnih bifora, balkona i ugaonog bugnata. Uz navedena obilježja o talijanskom podrijetlu graditelja⁴⁶ govori i uklesani natpis *Ioan. Bap. Fonta P(roto) M(agister) opus*. Želja vlasnika da palača posluži za udobnost njihovu i njihovih prijatelja, iskazana drugim latinskim natpisom, svakako je bila omogućena i pomoću njezina dominantnog oblikovnog elementa – pročelne terase. Prizidana duž cijelog pročelja poviše arkadno rastvorenog nadsvođenog trijema, svoje jedinstvo s vanjštinom palače ostvaruje bugnatom arkadom i kamenom balustradom jednakom kao i na balkonima.⁴⁷

Oblikovno dorađena, te s jasnim ishodištem u arhitekturi Veneta – primjerice u vili Allegri u okolici Verone (Giovannija Battiste Bianchija iz sredine 17. stoljeća)⁴⁸ – Bujovićeva terasa nalazi podudarnosti i s nekim drugim bokeljskim rezidencijama toga doba. Tako je primjerice palača Pima⁴⁹ sred Kotora također akcentirana trijemom s terasom ispred sre-

Kuća Kamenarović, pročelna terasa i most do ulaza u prvi kat (foto: K. Horvat-Levaj)
Kamenarović house, front terrace and the bridge to the entrance in the first floor

Cavtat, kuća u ulici Prijeko 24, pročelna terasa (foto: K. Horvat-Levaj)
Cavtat, house in Prijeko Street 24, front terrace

dišnjeg dijela pročelja. Istodobno i Zmajevićeva je terasa našla odraza u onim stambenim građevinama kojima je obrambena komponenta činila bitnu značajku, poput Visko-
 vićeva kompleksa u Perastu⁵⁰ s kulom, ložom i palačom.

Modifikacijama navedenih dvaju utjecaja i njihovim širokim prihvaćanjem u domaćim graditeljskim radionicama, ali i novim poticajima izvana,⁵¹ može se tumačiti daljnja razrada terasa ispred bokeljskih rezidencija tijekom 18. stoljeća, napose u drugoj polovini stoljeća, dakle u vremenu kada nastaje i terasa cavtatske kuće Caboga-Bosdari. Sada su, međutim, bokeljske terase obogaćene različitim kombinacijama s pročelnim dvorištima. Iako i ovdje vremenski prednjači Perast s dvije intervencije plemića Petra i Vicka Smekija – palačom s terasom (1764.)⁵² i terasom prigradenom Crkvi Gospe od Škrpjela⁵³ – glavna ostvarenja toga tipa doživljavaju svoj procvat u Dobroti.⁵⁴

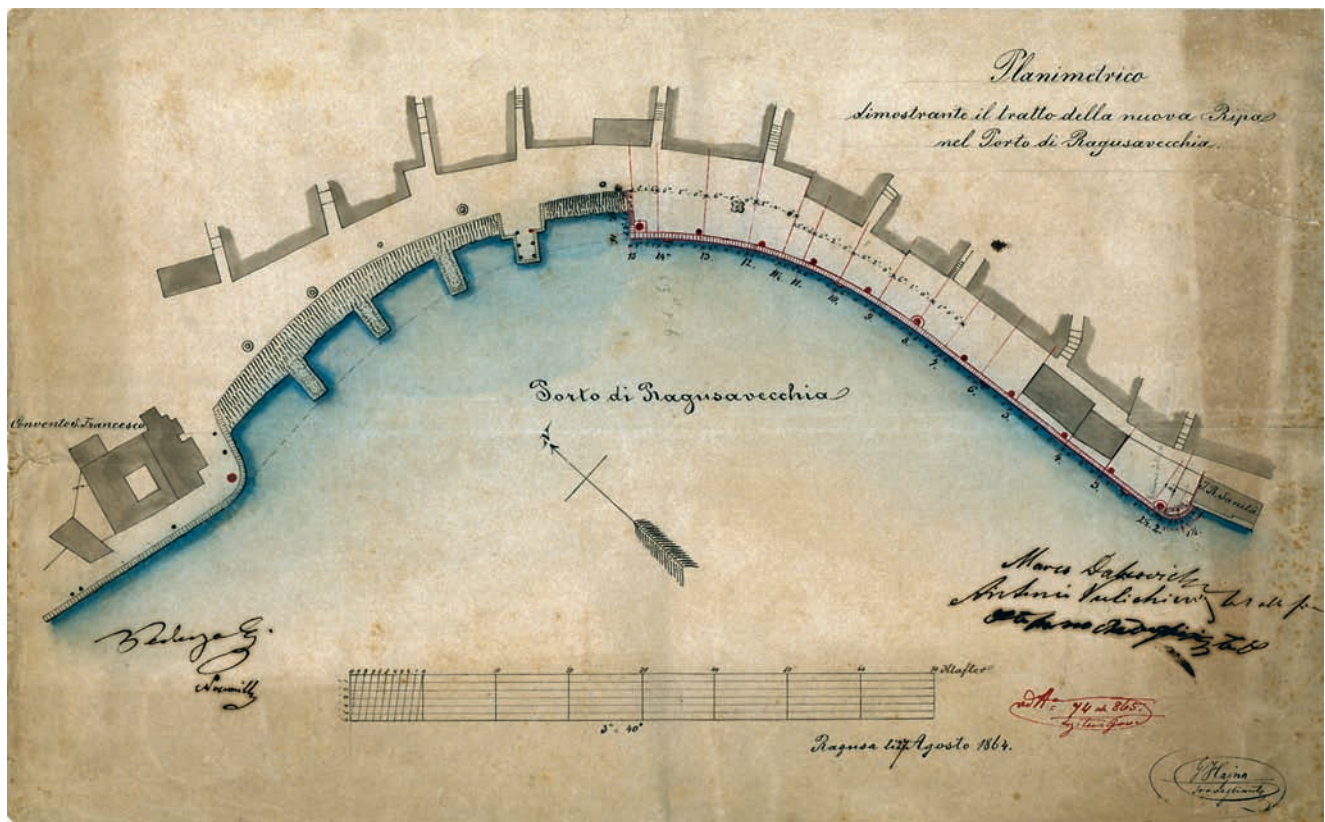
U tom osebujnom pomorskom naselju (od 1717. godine općini), sastavljenom od niza zaselaka uz more, povezanih tijekom 18. stoljeća u longitudinalnu aglomeraciju reprezentativne stambene arhitekture bokeljskih pomoraca,⁵⁵ najmonumentalnija rezidencija – palača Tripković⁵⁶ – odlikuje se i najdorađenijim rješenjem terase. Kako je to za bokeljsku baroknu arhitekturu tipično, i u prostornoj organizaciji ove građevine prepoznatljivi su venecijanski utjecaji, izraženi sada prvenstveno u oblikovanju volumno izdignuta središnjeg dijela⁵⁷ – proširenog belvedera (tzv. *vidilice* ili *videnice*). Tijekom 18. stoljeća taj se element udomaćio u Boki

kotorskoj kao svojevrsan znak prepoznavanja rezidencijalne arhitekture, posebno one smještene u ladanjskom okruženju, kakvo je bila i Dobrota. U slučaju palače Tripković, međutim, volumna kompozicija s dominantnim belvederom još je efektnija upravo zahvaljujući pročelnoj terasi.

Uslijed konfiguracije terena, terasa palače Tripković ne nalazi se, kako je bilo inače uobičajeno, poviše zasebnog zdanja ispred palače, već poput antičke *basis villae*⁵⁸ čini njezin monumentalni postament.⁵⁹ Izduženi prostor pod ozelenjenom terasom bio je nasut,⁶⁰ a pristup do popločanog platoa pred središnjim ulazom u palaču ostvaruje se kroz nadsvođeni prolaz i stube što po sredini presijecaju terasu (spojenu samo u uskom pročelnom dijelu iznad prolaza). U skladu s takvom osovinskom koncepcijom jest i postava lučnog portala prolaza, dok cijelu terasu (na vanjskoj strani i uz stube), ali i brojne balkone palače,⁶¹ obrubljuju oštro profilirani kameni balustri,⁶² ponovljeni kasnije i u cavtatskoj rezidenciji Caboga-Bosdari. Unatoč navedenoj raskoši, palača je bila fortificirana stražarnicom na začelnoj strani⁶³ i puškarnicama na mostu što s terase vodi u kućicu uz more.

Takvo, baroku svojstveno, scenično rješenje s pročelnom terasom-postamentom palače i stubama do platoa ispred pročelja ostvareno je u simplificiranom obliku i u dvije obližnje palače Ivanović, smještene sjeverno i južno od Župne crkve sv. Eustahija. Međutim, iako je u oba primjera također riječ o monumentalnim palačama⁶⁴ s belvederima, ovdje su u rješenje terasa uključeni i neki za Dobrotu tradicionalni ele-

Cavtat, projekt za proširenje rive iz 1864. godine (Državni arhiv Dubrovnik)
 Cavtat, project for the enlargement of the coastline promenade from 1864 (State Archive in Dubrovnik)

menti, a to su nadsvođeni gospodarski prostori – magazini (*konobe*) u njihovu prizemlju. Kao i kod jednostavnijih dobrotskih kuća (kbr. 243, 273), konfiguracija strmog terena, ali i nužnost da se iz obrambenih razloga u magazin uđe iz unutrašnjega dvorišta, uvjetovala je njihovu uzdužnu usmjerenost uz pročelnu stranu kompleksa (kao u pročelnom dijelu terase cavtatske kuće Casilari). U magazine vode široki lučni otvori probijeni bočno uz proširen ulazni prostor u kompleks – jedan luk u južnoj palači (Dobrota 239) i dva luka u sjevernoj palači, gdje je magazin udvostručen, sa stupom u sredini.⁶⁵ Zbog potrebe formiranja što dužega gospodarskog prostora ulazi, pak, u komplekse obiju Ivanovićevih palača smješteni su ekscentrično, čime je izostala organizacija oko središnje osi, tako uspješno ostvarena u paradigmatskoj palači Tripković.

Magazini (*konobe*) postavljeni dužom stranom uz pročelni zid terase izvodit će se u Dobroti i u onim slučajevima kada to ne nalaže konfiguracija terena, tj. kada su, kao i u Cavtatu, prizemlje kuće i prizemne prostorije ispod terase na istoj razini, s dvorištem između (tako da redovito terase nisu ni povezane s kućama). Koliko je oponašanje uzora⁶⁶ bilo jako, pokazuje kuća Radoničić-Sablić (Dobrota 84),⁶⁷ čak s dvije uzdužno položene bačvasto nadsvođene gospodarske prostorije ispod pročelne terase, presječene u sredini prolazom do dvorišta,⁶⁸ odakle se do terase uspinje kameno stubište, obrubljeno, kao i terasa, balustrima oštre profilacije. Uz standardna rješenja s terasom poviše magazina i prilazom do dvo-

rišta javljaju se i složenije kombinacije, poput kuće Kamenarović (Dobrota 208).⁶⁹ Pored pročelne terase (s nadsvođenim magazinom u prizemlju) dižu se stube do mosta iznad dvorišta, što, komunicirajući s terasom, vodi u prvi kat palače, a sklop opasuje visok obrambeni zid s puškarnicama.⁷⁰

U većini dobrotskih kuća s terasom te u nekim peraškim rezidencijama, pročelni zidovi terasa rastvoreni su lučnim profiliranim portalima (sličnima onome kuće Caboga-Bosdari) i malim, vodoravno izduženim magazinskim prozorima. Štoviše, u pojedinim slučajevima (palača Smekija u Perastu) dolazi do trodijelnog rasporeda portala i magazinskih prozora ispod terase, koji poprimaju ovalni oblik s volutama na okvirima. Time je na podzidima terasa bio ponovljen karakterističan motiv rastvaranja prizemlja bokeljskih baroknih palača (Bronza u Perastu, Dabinović u Dobroti).⁷¹

***

Vratimo li se nakon ovoga bokeljskog diskursa cavtatskoj kući Caboga-Bosdari, očito je da je njezina terasa bila inspirirana rješenjima u Boki kotorskoj,⁷² odnosno da ju je sudeći po oblikovanju arhitektonske plastike izveo bokeljski graditelj/klesar. Bokeljski se utjecaji također naziru i u prvotnoj fazi terase kuće Casilari. Međutim, inovacije uvedene iz druge sredine povezane su u oba cavtatska reprezentativna primjera s domaćom graditeljskom baštinom.

Masseria Lamberti u okolici Barija, kompleks s pročelnim terasama
Masseria Lamberti in the Bari region, complex with front terraces

Već u odnosu terasa s kućama vidljivo je da je bokeljski tip terase uz pročelnu stranu dvorišta ujedinen s cavtatskom i dubrovačkom ladanjskom tradicijom bočne postave pročelne terase. U obliku nepravilnog slova »U« terasa kuće Caboga-Bosdari nalazi se uz pročelnu i obje bočne strane dvorišta, a i prvotna pročelna terase kuće Casilari ubrzo je produžena uz bočnu stranu dvorišta. Ali još više od toga, o afirmaciji karakteristika dubrovačke barokne arhitekture govori namjena prostorija ispod terase. Dok prizemlja bokeljskih pročelnih terasa u pravilu zapremaju magazini, u navedenim se cavtatskim kućama na tome mjestu nalaze i dućani. Time je u prvom gradu Dubrovačke Republike do Dubrovnika prihvaćena jedna od bitnih novosti uvedenih u baroknu arhitekturu unutar zidina grada nakon potresa 1667. godine. Naime, u okviru obogaćivanja prostorne organizacije dubrovačkih palača terasama, potaknutom okolnostima nakon potresa, upravo oblikovanje terasa s bačvasto nadstvođenim dućanima u prizemlju značilo je realizaciju utjecaja samog Rima na Dubrovnik.⁷³ Uvođenje tog praktičnog rješenja u Cavtat, s obzirom na trgovački karakter njegove obale, stoga je i logično.

No ono što navedenim cavtatskim rezidencijama, a napose reprezentativnijoj od njih – kući Caboga-Bosdari – daje posebnu vrijednost, originalna je kombinacija arhitektonskih elemenata iz dviju bliskih kulturnih sredina.

Kao takve, obje su kuće i same postale uzor ostaloj cavtatskoj izgradnji na prijelazu 18. u 19. stoljeće, a na kraju je sredinom 19. stoljeća došlo do utjecaja reprezentativnije od njih na onu drugu. Tako glavna osobitost kuće Casilari – magazini orijentirani uzdužno uz pročelni zid – ima podudarnosti na obali: kuća na uglu Klaićeve ulice (kbr. 2) s prostranom pročelnom terasom, preoblikovanom u 19. stoljeću poviše mnogobrojnih nadstvođenih prostorija. Vrlo sličnu terasu kući Caboga-Bosdari, pak, nalazimo u jednokatnoj uglonici iz kasnog 18. stoljeća na sjevernoj strani ulice Priješko (kbr. 24). Terasa »U« tlocrta obrubljuje dvorište rečene kuće na način da se u središnjem dijelu nalaze dva kraća bačvasto nadstvođena prostora (cijelom širinom rastvorena prema dvorištu), od kojih je jedan prolaz, dok su bočno ispod terase izdužene nadstvođene prostorije dućanske i gospodarske namjene.⁷⁴ Time je ova prostrana kuća skladno ri-

ješene vanjštine nadišla uobičajena arhitektonska rješenja na Prijekom, gdje se i na prijelazu 18. u 19. stoljeće izvode male kuće s uskim terasama uz bočnu stranu dvorišta.

Kuća Caboga-Bosdari inspirirala je u velikoj mjeri i reprezentativnu stambenu arhitekturu na cavtatskoj obali građenu i nakon pada Dubrovačke Republike. Među različitim novopodignutim kućama s terasama na tom potezu ističe se, već najavljena, adaptacija same kuće Casilari, koju sudeći po natpisu na ulazu izvodi novi vlasnik 1856. godine.⁷⁵ Premda su već u ranijoj fazi ove kuće istaknute podudarnosti s arhitekturom Boke kotorske, u 19. stoljeću »cavtatska« se bočno položena terasa produžuje duž cijelog dvorišnog zida »bokeljskom« pročelnom terasom. Premostivši, poput terase kuće Caboga-Bosdari, novooblikovani bačvasto nadstvođeni središnji prolaz i dućan do njega, zadobila je tako »L« tlocrt.

Uređenje rezidencija na cavtatskoj obali obnovom starih i interpoliranjem novih kuća s terasama bilo je 1864. godine zaokruženo regulacijom obale. Prema projektu dubrovačkog inženjera Giuseppea Hajne,⁷⁶ obala je nasipavanjem proširena u rivu upravo na potezu između dviju najznačajnijih cavtatskih baroknih građevina – Župne crkve sv. Nikole i kuće Caboga-Bosdari.

* * *

Reprezentativne cavtatske barokne kuće s terasama – rezidencije Casilari i Caboga-Bosdari – ali i drugi ambijentalni

primjeri te vrste na obali i Prijekom, otvaraju više zanimljivih tema u okviru graditeljske baštine širega dubrovačkog područja. Ponajprije njihovom se analizom potvrđuje povezanost arhitekture s urbanističkom organizacijom naselja: ladanjske osobine Cavtata odrazile su na organizaciji kuća za trajno stanovanje, s terasom kao njihovim najizraženijim elementom. Ujedno, urbanistička transformacija grada tijekom baroka, kada se renesansnom ladanjskom značaju dodaje gradski trgovački pečat, ostala je jasno zabilježena upravo u formi i funkciji cavtatskih terasa. Koliko je terasa bila važna u baroknoj arhitekturi Cavtata, svjedoči Župna crkva sv. Nikole, također obogaćena scenično koncipiranom pročelnom terasom s balustradom (»oštro« profiliranih balustara).

Svojim oblikovanjem terase navedenih reprezentativnih baroknih kuća omogućuju ujedno prepoznavanje utjecaja iz različitih kulturnih sredina, na originalan način prilagođenih mjeri i potrebama cavtatske sredine. S bogatom lokalnom tradicijom (utemeljenom na dubrovačkoj renesansnoj ladanjskoj arhitekturi), na cavtatskim se terasama reflektiraju složena rješenja visokokvalitetnih palača iz susjedne Boke kotorske. Time se arhitektura toga dubrovačkoga grada uključila u šire kulturne krugove, čija su ishodišta u udaljenim središtima poput Venecije i južne Italije. Istodobno, učestalom gradnjom terasa tijekom 18. stoljeća, Cavtat je pokušao »stati uz bok« svoga matičnoga grada, koji upravo uvođenjem terasa⁷⁷ doživljava u barokizaciji nakon potresa 1667. godine jednu od svojih najradikalnijih preobrazbi.

Bilješke

1 MARIJA PLANIĆ-LONČARIĆ, Planirana izgradnja na području Dubrovačke Republike, Zagreb, 1980., 101–112.

2 NADA GRUJIĆ, Cavtat rinascimentale. Rievocazione dell'Epidauro antica, u: *Homo Adriaticus, Identità culturale e autocoscienza attraverso i secoli*, (ur.) Nadia Falaschini, Sante Graciotti, Sergio Sconocchia, Ancona, 1993., 251–261.

3 Cavtat je zarana privukao pažnju istraživača hrvatske graditeljske baštine. Znanstvenoistraživački projekt Instituta za povijest umjetnosti »Prostorno planiranje i povijest naselja«, započet pod vodstvom prof. dr. Milana Preloga 1962. godine, rezultirao je fundamentalnim istraživanjem cijelog teritorija nekadašnje Dubrovačke Republike, pa tako i povijesne jezgre Cavtata (opisi građevina i analitičke karte naselja pohranjeni su u Institutu za povijest umjetnosti). Iz toga proizašle studije, kako je i logično, bile su najprije usmjerene na najstarije i najatraktivnije renesansno razdoblje. Među njima svojim se analitičkim pristupom izdvaja knjiga dr. Marije Planić-Lončarić (bilj. 1) usmjerena ponajprije na valorizaciju urbanističkog plana Cavtata. Korak dalje u interpretaciji formiranja grada i obradi njegove renesansne arhitekture značila je studija dr. Nade Grujić, objavljena u Italiji (bilj. 2). U takvu slijedu zbivanja, ali i u kontekstu cjelokupne revalorizacije dubrovačkoga baroka, ukazala se potreba za odgovarajućom interpretacijom barokne arhitekture Cavtata, koja dosad nije bila izvršena.

4 MARIJA PLANIĆ-LONČARIĆ (bilj. 1), 105–106.

5 NADA GRUJIĆ (bilj. 2), 256.

6 ANĐELKO BADURINA, Uloga franjevačkih samostana u urbanizaciji dubrovačkog područja, Zagreb, 1990., 115–118.

7 MARIJA PLANIĆ-LONČARIĆ (bilj. 1), 167–170.

8 NADA GRUJIĆ, Ladanjska arhitektura dubrovačkog područja, Zagreb, 1991., 108–111.

9 JOSIP LUETIĆ, 1000 godina dubrovačkog brodarstva, Zagreb, 1963.

10 MARIJA PLANIĆ-LONČARIĆ (bilj. 1), 109.

11 STJEPAN ČOSIĆ, Dubrovački plemićki i građanski rodovi konavskog podrijetla, u: *Konavle u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti*, (ur.) Vladimir Stipetić, sv. 1, Dubrovnik, 1998., 47–75.

12 Župa u Cavtatu postojala je i ranije. Izgradnja zvonika barokne župne crkve datirana je 1732. godinom uklesanom na portalu. O prosperitetu Cavtata u 18. stoljeću svjedoče i drugi graditeljski zahvati zabilježeni u arhivskim izvorima (istraživanje i prijevod dokumenata izvršio je mr. Relja Seferović). Tako dubrovački Senat 1767. godine donosi odluku da se obnovi gradski zid koji zatvara Cavtat s kopnene strane. – Dubrovački arhiv Dubrovnik (dalje: DAD), *Acta Consilii Rogatorum* (dalje: *Cons. Rog.*), 178, fol. 62v–63v, 67r–v. Godinu dana kas-

nije na Vijeću umoljenih raspravljalo se o kućama u Cavtatu koje se grade izvan zidina. – *Cons. Rog.*, 179, fol. 66r–v.

13

Uz tek poneki izuzetak poput barokne kuće južno od Prijekog u Ulici Epidaura. O izmjenama ranije urbane koncepcije, odnosno o gradnji kuća nakon potresa 1667. godine na tuđim česticama svjedoče arhivski izvori. Tako je primjerice 1697. godine Serafin Bona podnio predstavku sudu u Dubrovniku zbog gradnje koju je klesar Franjo iz Korčule vršio na njegovoj parceli u Cavtatu. – DAD, *Diversa de foris* 129, fol. 219v–220r.

14

Unutrašnje rješenje kuća vrlo je jednostavno, najčešće s po jednom ili dvije prostorije u etaži, te kuhinjom u potkrovlju. Bačvasto nadsvodene prostorije ispod pročelnih terasa zapremaju obrtničke radionice ili dućani. Terasa redovito nisu povezane s unutrašnjim prostorom kuće, nego se do njih uspinju vanjske stube u dvorištu. – MARIJA PLANIĆ-LONČARIĆ (bilj. 1), 166, 170–172.

15

U ispisu stare katastarske karte kao vlasnica kuće navodi se Ana Casilari, udovica Giovannija pok. Antuna. – Državni arhiv Split (dalje: DAS), Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju (dalje: Arhiv mapa).

16

STJEPAN ĆOSIĆ (bilj. 11), 71.

17

Isto.

18

Takav tlocrt, sa središnjim nosivim zidom koji prostor dijeli na dva dijela, oblikuje se prvenstveno unutar zidina Dubrovnika tijekom barokne obnove nakon potresa 1667. godine, kao rezultat spajanja starijih čestica unutar dvostrukih nizova kuća. Ujedno je karakterističan i za obnove izvangradske (ladanjske) arhitekture tijekom 17. i 18. stoljeća, kako to svjedoči primjerice Knežev dvor u Pridvorju, toreta u Kuparima ili ljetnikovac Bizzaro u Brsečinama.

19

Koliko je vidljivo nakon preuređenja kuće sredinom 19. stoljeća.

20

Portal stubišta u prizemlju raščlanjen je pravokutnim kapitelima i zaglavnim kamenom, dok su iznad portala na katu ukrasi od štuka s volutama.

21

U prizemlju desno (lijevi je dio zaklonjen terasom) nalazi se portal flankiran s po jednim prozorom, a kat je rastvoren portalom balkona s po dva prozora sa svake strane. Baze profiliranih okvira otvora ukrašene su koncentričnim kvadratima.

22

O izmjenama balkona govori nelogičan odnos njegova istočnog ruba prema prozoru ispod kojega se nalazi, nadalje preoblikovana balustrada balkona na toj strani kao i tragovi drukčije postavljanih balustara duž pročelne strane.

23

DAS, Arhiv mapa.

24

Kvadratna kruna s profiliranim rubom postavljena je u uglu terase neposredno uz kuću.

25

Takva orijentacija nadsvodjenih prostorija sugerira prvotnu zatvorenost kompleksa (u prostorije se ulazilo iz dvorišta). Stoga ima određene paralele na dubrovačkom izvangradskom području (Knežev dvor u Slanom, utvrđeni ljetnikovac Vice Skočibuhe u Suđurđu na Šipanu), no one nisu česte. Gospodarska prostorija s tako orijentiranim bač-

vastim svodom zaprema cijelo prizemlje kuće iz 16. stoljeća na cavtatskoj obali (Klaićeva kbr. 1).

26

Bačvasti svod prednje od prostorija građen je u kamenu, dok je svod stražnje prostorije izrađen od šupljikavoga kamena (*tupine*), a kamene konzole ispod njega upućuju na ranije drukčije rješenje svoda (vjerojatno križno-bačvasto). Međusobni odnos zidova ispod terase pokazuje da su dvije pročelne prostorije bile cijelom svojom širinom rastvorene prema dvorištu. Prilikom proširenja terase sredinom 19. stoljeća lučni su otvori prostorija zatvoreni zidom koji nosi svod novooblikovane središnje veže ispod terase. Naknadno su prostorije međusobno povezane širokim lučnim probojem u pregradnom zidu u jedinstveni prostor (danas cijeli služi kao dućan). Zidovi cisterne prizidani su uz postojeće pročelje kuće i bočni ogradni zid dvorišta (što je jasno vidljivo u niši naknadno probijenih vrata prema ulici).

27

Ova kuća, iznimne orijentacije u bloku (v. bilj. 13) odlikuje se gradom od vrlo velikih kamenih blokova (na dvorišnom pročelju, uličnoj bočnoj fasadi i visokom ogradnom zidu, rastvorenom plastično profiliranim portalom). Prozorski okviri na katu profilirani su stepenastim profilacijama, nadvišenima jastučastim profilom s listovima, dok se portal na balkonu ističe, kao i ulazni portal u zidu, plastičnim profilacijama. Balkon je nošen masivnim kamenim konzolama u obliku dvostrukih listova. Kompleks je, međutim, radikalno pregrađen 1932. godine, kojom je prilikom iznova oblikovana pročelna (betonska) terasa uz rub dvorišta, spojena s preoblikovanim pročelnim balkonom (u prizemlju ispod terase vidljiva je konzola balkona). Na postojanje pročelne terase odvojene od kuće (ili nekoga gospodarskog objekta) upućuje uski prozor fino klesanog okvira u ogradnom zidu dvorišta, orijentiran prema prolazu u inzuli (što vodi do susjedne kuće).

28

KATARINA HORVAT-LEVAJ, Između ljetnikovaca i palača – reprezentativna stambena arhitektura dubrovačkog predgrađa Pile u 18. stoljeću, u: *Zbornik »Dana Cvita Fiskovića« –1. Kultura ladanja*, (ur.) Nada Grujić, Zagreb, 2005., 195–212.

29

Tako kuću Mardešić u Visu karakterizira pročelni balkon (do kojeg se uspinje stubište za prvi kat) izravno povezan s pročelnom terasom. Svi elementi – balkon, terasa i vanjsko stubište – obrubljeni su kamenim balustrama.

30

Primjerice Bitonto u Apuliji. – LUIGI MONGIELLO, *Nuclei urbani di Puglia*, Bari, 1999., 273–275.

31

U ispisu stare katastarske karte kao vlasnik kuće navodi se Giovanni Bosdari. – DAS, Arhiv mapa.

32

DAD, Zbirka nacrti, I/39. – Zahvaljujem dr. Viniciju Lupisu što mi je ustupio navedeni nacrt iz zasad nesređenog i nedostupnog fonda.

33

Takav prostorni raspored prepoznatljiv je i danas, unatoč manjim recentnim pregradnjama, a bilježi ga i arhivski nacrt iz 1846. godine (bilj. 32). Prostorija istočno u prizemlju imala je namjenu kuhinje s ogljištem, a kruna cisterne (smještene ispod kuće) nalazila se u maloj prostoriji između početnih krakova stubišta.

34

Ovakvo rješenje značilo je sintezu dvaju osnovnih tipova vertikalne komunikacije – tradicionalnog sa stubištem organizacijski vezanim na dvoranu-podest (proizašlog iz dubrovačke gotičke i renesansne arhitekture) i »naprednog« samostalno organiziranog stubišta unutar zasebnog prostora (primjenjivanog u dubrovačkoj stambenoj arhitekturi

nakon potresa 1667. godine). – KATARINA HORVAT-LEVAJ, Barokne palače u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik, 2001., 65.

35

Drveni okviri lučnih otvora stubišta raščlanjeni su profiliranim kapitelima i središnjim volutama. U prizemlju lučni su otvori uništeni u recentnoj obnovi. Dvorište i predvorje kuće popločeni su velikim kamenim pločama, a na terasi su *tavele*.

36

Prozori dograđenoga drugoga kata slični su onima u donjem dijelu pročelja, ali na bočnima od njih (naročito lijevom prozoru) vidljivo je da su sastavljeni od spoliranih elemenata.

37

KATARINA HORVAT-LEVAJ (bilj. 28).

38

U ispisu katastarske karte označeno je da se cisterna nalazi ispod terase (DAS, Arhiv mapa), no nacrt iz 1846. godine svjedoči da je cisterna smještena na još većoj dubini, ispod te prostorije. Do krune cisterne pristupalo se iz dvorišta kroz zaseban otvor, zazidan prilikom preinake kuće u pretorijalni ured.

39

U adaptaciji 1846. godine otvori su zazidani i zamijenjeni malim prozorima s rešetkama jer se u prostorijama ispod terase nalazio zatvor.

40

Označene na staroj katastarskoj karti. – DAS, Arhiv mapa.

41

Na to bi upućivala i veličina prozora u prizemlju kuće, »zasjenjenih« blizinom terase i njezina stubišta, ukoliko to nije posljedica nešto kasnijeg oblikovanja terase od same kuće. Na tu mogućnost upućuje činjenica da su gornji dijelovi pročelnih podzida terase dozidani većim kamenim blokovima. Duž pojedinih rubova terase izvedene su klupe.

42

MILOŠ MILOŠEVIĆ, I caratteri stilistici del Barocco nelle Bocche di Cattaro, u: *Barocco in Italia e nei Paesi Slavi del sud*, (ur.) Vittore Branca, Sante Gracioti, Firenze, 1983., 141–161. MILOŠ MILOŠEVIĆ, Barok kao način življenja, u: *Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru*, XXXIX–XL (1991.–1992.), 13–18.

43

PAVAO BUTORAC, Boka kotorska u 17. i 18. stoljeću – politički pregled, Perast, 2000., 56–64, 114–127.

44

PAVAO BUTORAC, Kulturna povijest grada Perasta, Perast, 1999., 423.

45

IVAN ZDRAVKOVIĆ, Bujovićeva palata u Perastu i njena restauracija, u: *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku*, IV–V (1955.–1956.), 355–372.

46

KRUNO PRIJATELJ, Barok u Dalmaciji, u: ANĐELA HORVAT, RADMILA MATEJČIĆ, KRUNO PRIJATELJ, *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb, 1982., 729.

47

Oblikovanje bugnata na spoju terase i kuće ukazuje na mogućnost da je terasa oblikovana naknadno, no svakako tijekom baroknog razdoblja.

48

ELENA BASSI, Ville della provincia di Venezia, Veneto 3, Milano, 1987.; MICHELANGELO MURANO, PAOLO MARTON, Venetia Villas, Köln, 1999., 264.

49

CVITO FISKOVIĆ, O umjetničkim spomenicima grada Kotora, u: *Spomenička baština Boke kotorske*, (ur.) Jelena Hekman, (pr.) Radoslav Tomić, Zagreb, 2004., 96–97; JELENA LAZAREVIĆ, Barokne palate u Kotoru, u: *Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru*, XXXVII–XXXVIII (1989.–1990.), 13–26.

50

GRACIJA BRAJKOVIĆ, ANTUN TOMIĆ, MILOŠ MILOŠEVIĆ, ZORAN RADIMIR, Neki manje proučavani primjeri građanske i crkvene arhitekture spomeničkog karaktera u Kotorskoj opštini, u: *Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru*, XXXV–XXXVI (1987.–1988.), 105–106.

51

Na bokeljsku baroknu arhitekturu dominantan je utjecaj izvršila Venecija. – RAJKO VUJIČIĆ, O nekim karakteristikama baroka u likovnim umjetnostima Boke kotorske, u: *Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru*, XXXIX–XL (1991.–1992.), 19–25. Graditeljstvo Boke nalazi svoju inspiraciju tijekom više stilskih razdoblja i u dubrovačkoj arhitekturi (odakle dolaze pojedini graditelji i klesari, poput Ilije Katičića). No ne smije se zaboraviti ni na južnotalijanske utjecaje budući da su pročelne terase, odnosno terase uz pročelne zidove velikih ladanjsko-gospodarskih kompleksa karakteristične upravo za Apuliju, npr. sklopovi Palmieri (17. st.), Calderoni (poč. 19. st.), Viglione (17. st.), Lamberti (prva pol. 18. st.), Caracciolo (1700.). – LUIGI MORGIELLO, Masserie di Puglia, Bari, 1996., 59–60, 142–151, 189–192, 200–203.

52

Premda se u literaturi (bilj. 44, str. 422 i bilj. 50, str. 104) palača Smekija navodi kao primjer rezidencije s terasom ispred cijelog pročelja, uvid u njezinu strukturu ukazuje na mogućnost da je terasa naknadno povećana iznad pročelnog dvorišta i spojena s prvim katom palače (proširenjem bočnog prozora u vrata). Sudeći po otvorima, lijevi dio pročelnog dvorišta (terase) zapremao je kao i u dubrovačkim ljetnikovcima orsan, čiji je luk vidljiv i na veduti Perasta iz prve polovine 19. stoljeća. – CVITO FISKOVIĆ, Boka kotorska u akvarelima Fedora Karacsaja iz prve polovice 19. stoljeća, u: *Spomenička baština Boke kotorske* (bilj. 49), 293. Na postojanje terase ispred cijelog pročelja upućuje već katastarska karta iz 1839. godine, u čijem je ispisu kuća označena kao »casa d'abitazione a tre piani con sotoportico«. – DAS, Arhiv mapa.

53

Three hundred years of loneliness, Expeditio, Summer school of Architecture, Perast, 1997., 74.

54

Povijesne okolnosti utjecale su na promjenu značaja bokeljskih gradova i naselja. Prvotnu dominaciju utvrđenoga grada Kotora umanjuje najprije 1420. godine venecijansko osvajanje te potom prodori Turaka u zaleđe (čime gubi ulogu tranzitne luke). U 16. stoljeću započinje jačanje Perasta kao glavnoga pomorskog središta Boke, a u drugoj polovini 18. stoljeća ta je uloga pripala Dobroti i Prčanju. – ANTUN TOMIĆ, Stara dobrotaska bratstva i njihov prinos pomorstvu od početka 18. stoljeća do danas, u: *Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru*, XXIII (1975).

55

Dobrota se proteže na istočnoj strani Kotorskoga zaljeva u dužini od 7,5 km od Kotora južno do Orahovca sjeverno (tj. od rijeke Škudre do Ljute rijeke). Prvi arhivski izvor o Dobroti potječe iz 1260. godine. U to doba Dobročani su kao podložnici kotorskog plemstva gradili svoja naselja na brdima, gdje se postupno oko crkava formiraju i stara pomorska bratstva. U 17. stoljeću započinje gradnja kuća uz more, intenzivno nastavljena podizanjem palača u 18. stoljeću. Svako bratstvo (njih dvadeset šest) gradilo je svoje kuće odvojeno od drugih, pa se tako formiraju toponimi. Razvoj rezidencijalne arhitekture Dobrote

prati i sakralna izgradnja: uz Župnu crkvu sv. Mateja u južnom dijelu Dobrote (podignutu 1670. godine na mjestu crkve iz 13. stoljeća) osniva se 1753. godine nova Župa sv. Eustahija u sjevernom dijelu naselja (što je potaklo 1762.–1772. godine zamjenu istoimene srednjovjekovne crkve baroknom novogradnjom prema projektu venecijanskog arhitekta Bartola Riviere). Zahvaljujući uspjesima pomorske flote u ratovima s Turcima, Dobrota dobiva 1717. godine status općine. Na čelu dobrotске općine nalazili su se kapetani, pripadnici dobrotске pomorske aristokracije (Dabinovići, Ivanovići, Kamenarovići, Miloševići, Radimiri, Radoničići, Tripkovići, itd.). – ANTUN TOMIĆ, Dobrota i njene ključne historijske i kulturne karakteristike, u: *Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru*, LII (2004.), 15–266.

56

Prema mišljenju posljednjeg vlasnika iz stare bokeljske obitelji dr. Božidara Tripkovića, palaču je dao sagraditi kapetan Andrija Tripković. U popisu kuća za vrijeme Napoleonove vladavine 1808. godine procijenjena je kao najskuplja palača u Dobroti (7000 austrijskih forinti). – ANTUN TOMIĆ, Popis kuća Dobrote iz 1808. godine, *Boka – Herceg Novi*, 8 (1976.), 329–337. U ispisu katastarske karte iz 1839. godine kao vlasnik palače navodi se Bogdan Andrijin Tripković. – ANTUN TOMIĆ, Popis kuća Dobrote 1839.–1846. godine, u: *Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru*, XLI–XLII (1993.–1994.), 199–217. Palača je bila teško oštećena u potresu 1979. godine. Istrazivanje i arhitektonsko snimanje Tripkovićeve rezidencije i nekih drugih dobrotskih palača nakon potresa izvršili su djelatnici Konzervatorskog zavoda u Kotoru zajedno sa stručnjacima iz Varšave. Rezultati su objavljeni u: *Katalog izložbe radova koje su izvršili restoratori iz državnog preduzeća Zavod za restauraciju istorijskih spomenika u Dobroti*, katalog obradio: Karol Majewski, Varšava, 1981. Nakon što je posljednji Tripković prodao palaču, kompleks se obnavlja prema smjernicama Konzervatorskog zavoda u Kotoru. Zahvaljujem djelatnicima Konzervatorskog zavoda u Kotoru što su mi ustupili arhitektonsku dokumentaciju o palačama Dobrote.

57

PAOLO MARETTO, *La casa veneziana nella storia della città dalle origini all' Ottocento*, Venecija, 1986.; ELENA BASSI, *Palazzi di Venezia*, Venezia, 1980.

58

O genezi tog elementa i njegovoj primjeni u renesansnoj ladanjskoj arhitekturi Dubrovnika v. NADA GRUJIĆ, Ljetnikovac Vice Stjepovića–Skočibuhe kod Tri crkve u Dubrovniku, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 12–13 (1988.–1999.), 215–227.

59

JAMES S. ACKERMAN, *The Villa, Form and Ideology of Country Houses*, Thames and Hudson, 80–85.

60

Nasuta ozelenjena terasa sa stubištem ispred palače Tripković označena je na katastarskoj karti iz 1839. godine. – DAS, Arhiv mapa. O terasama na nasutom terenu i njihovoj pojavi u Dubrovniku v. VLAĐIMIR MARKOVIĆ, Kuća i prostor grada u Dubrovniku nakon potresa 1667. godine, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 14 (1990.), 137–149. Nasute terase formirane uslijed stepenaste konfiguracije terena javljaju se i u dubrovačkoj ladanjskoj arhitekturi (kompleks Zuzorić u Čibači u Župi dubrovačkoj, kompleksi na Trećem kanalu). Prilikom obnove palače Tripković, koja je u tijeku, ranije nasuti prostor ispod terase preuređen je u garažu.

61

Balustri na balkonima bili su u 19. stoljeću zamijenjeni željeznim ogradama. Tijekom sadašnje obnove na balkonima su izvedeni balustri po uzoru na kamene balustre terase, koji su do nedavno bili očuvani.

62

Navedeni tip balustara s tri konveksno-konkavna dijela oštro istaknutih bridova na njihovim granicama i s kvadratnim bazama s ukrasom

koncentričnih kvadrata (koji se razlikuju od uobičajene raščlambe balustara u obliku jednostruke ili dvostruke »kruške«) javlja se i na ranijoj bokeljskoj baroknoj stambenoj arhitekturi (npr. balkoni palače Gregorine u Kotoru iz 17. stoljeća i palače Dabinović u Dobroti iz sredine 18. stoljeća). Osobito su česti u unutrašnjim dvorištima – atrijima – kotorskih baroknih palača. Štoviše, taj se motiv toliko udomaćio u Boki da se balustri jednakih profilacija izvode u betonu i na suvremenim stambenim kućama uz more.

63

V. bilj. 56. U recentnoj obnovi stražarnica je zamijenjena balkonom. Stražarnice na identičnoj poziciji imaju i tipološki slične palače Ivanović i Milošević u Dobroti.

64

Za vrijeme popisa kuća u doba Napoleona (1808.) sjeverna se palača nalazila u vlasništvu Luke Ivanovića, a vlasnici južne bili su Mate Ivanović i braća. Obje su palače procijenjene na 6400 austrijskih forinti. – ANTUN TOMIĆ (bilj. 55), 193–194. Prema ispisu katastarske karte iz 1839. godine, vlasnik sjeverne palače bio je Jozo konte Ivanović, a južne Mato i Krsto Ivanović. – DAS, Arhiv mapa.

65

Prostorna organizacija obaju Ivanovićeve kompleksa zabilježena je u katastarskoj karti iz 1839. godine. – DAS, Arhiv mapa. U sjevernoj palači pročelni dio dvorišta nasuprot terasi (lijevo od ulaza) zaprema naknadno podignuta jednokatna zgrada s terasom, dok se u drugoj palači na odgovarajućem mjestu nalazi terasasti vrt s tragovima srušenoga gospodarskog objekta. U pročelnim dvorištima obaju kompleksa sačuvana su originalna popločenja od sivih i ružičastih kamenih kvadratnih ploča. Iza začelja palača formirani su vrtovi.

66

Kuće s terasama poviše magazina, postavljenima uz pročelni zid dvorišta, grade se u Dobroti i tijekom 19. stoljeća (npr. kbr. 122). Zanimljiv je podatak u ispisu katastarske karte iz 1839. godine za kuću Marović (sjeverno uz palaču Ivanović), gdje se za objekt formiran uz cijelu pročelnu stranu dvorišta (k. č. 142) navodi »terasa u izgradnji«. – DAS, Arhiv mapa. Navedena terasa upravo je srušena.

67

U neposrednoj blizini i na poluotoku Plagenti podignute su i druge rezidencije značajnog pomorskog bratstva Radoničić. – GRACIJA BRAJKOVIĆ, ANTUN TOMIĆ, MILOŠ MILOŠEVIĆ, ZORAN RADIMIR (bilj. 50), 122–123.

68

Prostorna organizacija kompleksa zabilježena je na katastarskoj karti iz 1839. godine. Već u to doba prema ispisu katastra kuća je bila u posjedu pomorca Ivana Sablića. – DAS, Arhiv mapa.

69

Kuća je sa svojim pratećim objektima dio većega sklopa (lokalitet Kamenari), koji je činilo više baroknih kuća u nizu.

70

Ovako oblikovan sklop pokazuje više faza gradnje. Sama kuća sa središnjim belvederom sastoji se od tri dijela, od kojih je desni (južni) posljednji prigraden. Razlika u nadsvođivanju konobe ispod terase – bačvastim svod most i duži dio nadsvođen bačvastim svodom sa susvodnicama – govori o njezinu naknadnom produživanju. Stubište u dvorištu, most, pročelna terasa i balkon na belvederu bili su obrubljeni kamenim balustrima u obliku dvostruke »kruške«, a sačuvano je i originalno popločenje od sivih i ružičastih kvadratnih kamenih ploča. Kasnije je sjeverno u produžetku magazina s terasom izvedena gospodarska prizemnica. Oblikovanje prostorije nadsvođene plitkim bačvastim svodom sa susvodnicama u sjevernom dijelu prizemlja kuće upućuje na prvotnu namjenu prolaza (kakav je sačuvan i u susjednoj kući Kamenarović), no katastarska karta iz 1839. godine bilježi privatnu kapelu u produžetku prolaza na začelnoj strani.

71

To je ujedno karakterističan način rastvaranja bokeljskih manjih crkava, izveden i na nekim južnodalmatinskim, odnosno dubrovačkim crkvama: Župna crkva u Cavtatu, Kapela sv. Trojstva iz 1752. godine u kompleksu Lazarevića – došljaka iz Boke kotorske – u Kućištima na Pelješcu. Moguće veze te kapele, ne samo s Bokom nego i s južnom Italijom istaknuo je već KRUNO PRIJATELJ (bilj. 46), 733–734.

72

Međusobno isprepletanje kulturnih utjecaja logično je s obzirom na jake trgovačko-pomorske veze Cavtata s gradovima Boke kotorske. – IVANA BURĐELEZ, Prinos kulturnoj povijesti Cavtata, u: *Konavle u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti* (bilj. 11), 144–145.

73

VLADIMIR MARKOVIĆ (bilj. 60), 137–149

74

Prema ispisu katastarske karte iz 1837. godine (DAS, Arhiv mapa), ispod terase nalazio se dućan (zapadno), prolaz (u sredini) i »industrijska peć« (istočno). Unutrašnji raspored kuće karakterizira trodijelna podjela sa središnjom većom prostorijom (povezanim sa začelnim stubištem) i manjim bočnim prostorijama, od kojih se iz jedne na katu

ostvaruje pristup na terasu. U novije doba izvedene su vanjske stube iz dvorišta do terase. U odnosu na ostale kuće na Prijekom, ova se kuća odlikuje pažljivije obrađenom vanjstinom. Pročelje i bočnu uličnu fasadu raščlanjuju otvori s kamenim okvirima zaključenima profiliranim vijencima (na glavnom portalu u prizemlju te na vratima prema terasi i prozorima kata i belvedera). Iznad ulaza u kompleks u podzidu terase ugrađena je ploča s uklesanim »IHS«.

75

U luneti kamenog lučnog portala u podzidu terase ispisano je unutar rešetke od kovanog željeza »GL 1856«. Istodobno je obnovljena unutrašnjost kuće, uz redizajniranje njezine fasade (balkon s ogradom od kovanog željeza ispred belvedera). Terasa je tada bila ukrašena skulpturom.

76

DAD, Zbirka nacrti, IX/39, 40. O drugim dubrovačkim projektima Giuseppea Hajne i Frana Borianija (bilj. 32) v. u: KATARINA HORVAT-LEVAJ (bilj. 28).

77

VLADIMIR MARKOVIĆ (bilj. 60), 137–149.

Summary

Katarina Horvat-Levaj

Baroque Terraced Houses in Cavtat – A Contribution to the Research on Artistic Connections between Dubrovnik and Boka Kotorska

The foundation of Cavtat in the second half of the 15th century as one of the planned settlements in the territory of the Republic of Dubrovnik, on the edge towards the furthest eastern occupied area – Konavle – was significant, apart from its fortification role, as the revival of the very cradle of Dubrovnik – the ancient Epidaurus. Its special status was reflected in some specialties in terms of urbanism and architecture: the practice of constructing parallel, double rows of houses, which was common in Dubrovnik and then spread to the entire territory of the Republic (14th–16th centuries) was here substituted by forming enclosed spaces (agglomerations) with a single main aristocratic palace in the midst of the insula (situated with its flank to the street and with the front towards the interior of the bloc). The fact that the fortification purpose of Cavtat soon ceased being dominant made it possible to reconstruct the free spaces within the agglomerations as gardens. The atmosphere of a villa resort influenced the establishment of Renaissance buildings shaped like villas, with terraces in the front. These terraces would become the characteristic feature of Cavtat residential architecture in the baroque period, when the entire settlement would be transformed into a naval and trade urban centre.

Related to the above-mentioned changes in function, the new residential buildings were in the 17th and 18th centuries concentrated along the communication routes of trade – the coastline and the Prijeko Street – which also modified the relationship between a single house and the double row (in-

sula). Namely, although the baroque residential houses retained their orientation within their bloc, their position on the forefront side of the insula defined their opening up towards urban space. Still, in most cases this happened indirectly, by means of front yards with terraces. While the relatively modest architecture of that type in the Prijeko Street points towards the repetition of local matrices – terraces along the flank side of the yard – the most representative examples along the coastline speak of other influences.

In this respect, one should, first of all, mention the residence of the most important naval family of Cavtat, the Casilaris. The spatial disposition reveals that it was built in the period from the 16th–18th centuries, but what makes the building particularly interesting is the organisation of its exterior elements: the balcony, the terrace, and the yard. In the earlier baroque phase (17th/18th centuries), the building was supplied with a frontal balcony on the first floor, as well as a terrace above the two barrel-vaulted rooms along the front wall of the yard. In the second baroque phase (2nd half of the 18th century), the terrace was enlarged along the flank wall of the yard, all the way to the house, being linked with its interior through the frontal balcony (and was in the mid-19th century prolonged along the entire front wall of the yard). In this way, the spatial organisation of the Casilari house acquired new features in terms of architecture, pointing at the same time towards possible influences from different parts of the Mediterranean.

The fact that the baroque architecture of Cavtat was oriented in its development of terraces towards a more concrete source beyond Dubrovnik is even more evident in the nearby house of Caboga-Bosdari. In the solution of both its interior and its exterior, this aristocratic residence formed part of the residential architecture of Dubrovnik in the late baroque period (second half of the 18th century). However, unlike the Cavtat tradition of the side positioning of front terraces, the terrace of Caboga-Bosdari house was constructed along all three sides of the front yard. The yard could be accessed through a barrel-vaulted passage (hallway), and the rest of the rooms under the terrace (shops and storehouses) also had barrel vaulting. One can observe similarly positioned front terraces in the baroque palaces of the nearby Boka Kotorska and the fact that it is indeed an influence from those parts is confirmed by the sharply defined balusters on the terrace of the Caboga-Bosdari house, which are exceptional for the area of Dubrovnik and rather common in Boka Kotorska.

Motif of the front terrace was present in the residential architecture of Boka Kotorska in various ways throughout the baroque period, at the time when, under the Venetian dominance, its naval aristocracy raised the towns and settlements of this exquisite bay to a high level of economy and culture. In this respect, Perast was chronologically foremost – let us recall the palaces of Zmajević (1664), Bujović (1693), and Smekija (1764) – but the main achievements of this type date from the second half of the 18th century, from the naval settlement of Dobrota. The most complex solution is that of the Tripković palace. Reminiscent of the ancient *basis villae*, the terrace on the filled-up terrain constitutes a monumental

pedestal of the palace, accessible through a staircase positioned on its axis. A similar solution is repeated, although in a simplified way, in the two Ivanović palaces nearby, but the structure of their terraces includes some traditional elements, such as the vaulted storehouses on the ground floor. As in the case of simpler houses in Dobrota, the steep terrain configuration, as well as the need to access the storehouse from the inner courtyard, conditioned their longitudinal orientation along the front façade of the complex.

Thus, it is evident that the Casilari and Caboga-Bosdari houses in Cavtat were inspired in the positioning of their terraces by solutions from Boka Kotorska. However, the innovations borrowed from the neighbouring cultural milieu were, in both cases from Cavtat, linked with the Dubrovnik building tradition. In this respect, the most relevant clue is the purpose of rooms under the terraces, which did not serve an exclusive purpose of economy, like those in Boka Kotorska, but functioned as shops. In this way, Cavtat adopted one of the crucial innovations introduced in Dubrovnik after the earthquake of 1667, when it experienced its radical baroque transformation precisely by building the terraced palaces. By accepting influences from the neighbouring centres, more developed in terms of art – Dubrovnik and Boka Kotorska – Cavtat indirectly joined the advanced cultural circles such as Rome, Venice, and South Italy. However, these influences were adapted to the measure and needs of Cavtat in an original way, which became the main quality of its architecture.

Key words: Cavtat, Dubrovnik, Boka Kotorska, houses with front terraces, 18th century, stylistic influences